

1977

KRONİK ŞİZOFRENİDE SÖZCÜK ÇAĞRIŞIMLARININ
MANTIKSAL BAĞLANTI VE REAKSİYON
SÜRESİ ÖLÇÜLERİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ

İhsan DAĞ

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav
Yönetmeliği'nin
Psikoloji Anabilim Dalı İçin Öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

Ankara
Temmuz, 1986

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim
Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Üye

Üye

O N A Y

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait
olduğunu onaylarım.

.../.../198

Doç. Dr. Orhan MORGİL

Enstitü Müdürü

Bu araştırmanın düzenlenip yürütülmesinden yazılmasına kadar her aşamada bana rehberlik eden danışmanım Yard. Doç. Dr. Ali Uzun z'e, yapıcı eleştirileri ile beni yönlendiren Jüri  yelerim Prof. Dr. Hüsnü Arıcı ve Prof. Dr. Işık Savaşır'a, araştırmanın gerçekleştirilmesinde büyük katkıları olan Doç. Dr. Sirel Karakaş ve Yard. Doç. Dr. R kzan Eski'ye, verilerin değerlendirilmesine yargıcı olarak katılan çalışma arkadaşlarıma içtenlikle teşekkür ederim.

 . Dağ

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa No:

I.	G İ R İ Ş.....	1
I.1.	Düşünce, Dil ve İletişim Bozuklukları...	5
I.1.1.	Sözcük Çağrışımlarıyla İlgili Araştır- malar.....	9
I.1.1.1.	Sözcük Çağrışım Tekniği ve Tepki Yaygın- lığı.....	10
I.1.1.2.	Mantıksal Bağlantı Derecesi.....	15
I.1.1.3.	Reaksiyon Süresi.....	19
I.2.	Araştırmanın Amacı ve Araştırmada Cevap Aranan Soru.....	20
II.	Y Ö N T E M.....	23
II.1.	Ön Araştırma.....	23
II.1.1.	Denekler.....	23
II.1.2.	Veri Toplama Araçları.....	27
II.1.3.	İşlem.....	29
II.2.	Asıl Araştırma.....	30
II.2.1.	Denekler.....	30
II.2.2.	Veri Toplama Araçları.....	34
II.2.3.	İşlem.....	35
II.2.4.	Puanlama.....	37

III. B U L G U L A R.....	42
III.1. Mantıksal Bağlantı Derecesine İlişkin Bulgular.....	42
III.2. Reaksiyon Süresine İlişkin Bulgular...	46
III.3. Mantıksal Bağlantı ve Reaksiyon Süresi Arasındaki Korelasyonlara İlişkin Bulgular.....	49
IV. T A R T I Ş M A.....	55
IV.1. Mantıksal Bağlantı Derecesi.....	55
IV.2. Reaksiyon Süresi.....	62
V. SONUÇ, ELEŞTİRİ ve ÖNERİLER.....	67
Ö Z E T.....	70
ABSTRACT.....	71
K A Y N A K L A R.....	73
E K L E R.....	81

T A B L O L A R

Sayfa No:Tablo

1.1	Düşünce, Dil ve İletişim Bozuklukları.....	8
2.1	Ön Araştırma Kronik Şizofrenikler Grubunun Kliniklere Dağılımı.....	24
2.2	Ön Araştırma Gruplarının Kontrol Değişkenleri Yönünden Betimlenmesi.....	25
2.3	Ön Araştırma Kontrol Deneklerinin Hacettepe Hastanesi Servislerine Dağılımı.....	26
2.4	Asıl Araştırma Kronik Şizofrenikler Grubunun Kliniklere Dağılımı.....	31
2.5	Asıl Araştırma Gruplarının Kontrol Değişken- leri Yönünden Betimlenmesi.....	32
2.6	Asıl Araştırma Kontrol Deneklerinin Hacettepe Hastanesi Servislerine Dağılımı.....	32
2.7.	Ön Araştırma ve Asıl Araştırma Gruplarının Kontrol Değişkenleri Yönünden Betimlenmesi....	34
2.8	Uyarıcı Sözcükler.....	35
2.9	Araştırmacı ve Yargıcıların Değerlendirmeleri Arasındaki Korelasyonlar.....	40
3.1	Grupların Mantıksal Bağlantı Derecesi Ortalama, Standard Kayma ve Ranjları.....	43
3.2.	Grupların Mantıksal Bağlantı Derecesi Yönünden Karşılaştırılmasına İlişkin Variyans Analizi Sonuçları.....	43

TabloSayfa No:

3.3	Uyarıcı Sözcüklere Göre, Çağrışımların Mantıksal Bağlantı Ortalama ve Standard Kaymaları.....	44
3.4	Grupların Reaksiyon Sürelerinin Ortalama, Standard Kayma ve Ranjları.....	47
3.5	Grupların Reaksiyon Süreleri Yönünden Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	47
3.6	Uyarıcı Sözcüklere Göre, Çağrışımların Reaksiyon Süresi Ortalama ve Standard Kaymaları.....	48
3.7	Grupların Mantıksal Bağlantı Derecesi ve Reaksiyon Süreleri Arasındaki Pearson Korelasyonları.....	50
3.8	Başat Tepki Frekanslarının Gruplara Dağılımı..	53

Ş E K İ L L E R

SekilSayfa

3.1	Uyarıcı Sözcüklerin Esas Alınmasıyla Elde Edilen Mantıksal Bağlantı ve Reaksiyon Süresi Ortalamaları Arasındaki İlişki.....	51
-----	---	----

BÖLÜM I

G İ R İ Ő

Şizofrenik davranışları açıklama ve anlama girişimleri, tüm davranış bozukluklarıyla ilgili çalışmalar arasında önemli bir yer tutar. Davranış bozuklukları arasında, toplum tarafından en çok yadırganan ve adeta "akıl hastalığı" ile özdeş kabul edilen bu hastalık, gerek yakalanan kişinin kendisine, gerekse ona bakmak ve birlikte yaşamak zorunda olan kişilere büyük gerginlikler yaşatmaktadır.

İleri derecede yeti yetimine yol açan bir psikoz türü olan şizofreninin psikiyatrideki asıl önemi, çok yaygın olarak karşılaşılan bir hastalık olmasındandır. Tüm toplumlarda yaklaşık olarak bireylerin % 1'inin şizofrenik olduğu tahmin edilmektedir (Lehmann, 1975). Ayrıca, dünyada, tüm psikiyatri kliniklerinde yatan hastaların yarısına yakınını şizofrenikler oluşturmaktadır. Öte yandan, tüm tedavi çabalarına rağmen, şizofreniklerin yalnızca 1/3'ü iyileşebilmektedir (Brody, 1974). Bu açıdan bakıldığında, şizofreniklerin toplumlara getirdiği maddi ve manevi yükün boyutları kolayca anlaşılır.

Şizofreni sorunu bu denli önemli olduğu için, bu davranış bozukluğunu açıklamak ve anlamak amacıyla çeşitli kuramlar önerilmiştir. Haley (1963)'nin de belirttiği gibi, davranış bozuklukları hakkındaki bilgilerimizin büyük bir bölümünün ya şizofreniyi anlamak ve açıklamak için

geliştirilen bu kuramlardan ya da bu kuramlara karşıt görüşlerden kaynaklandığı söylenebilir. Bu kuramlardan bir uçtakiler şizofreniyi organik bir hastalık olarak görürken (Kraepelin, 1896; Bleuler, 1908), diğer uçtakiler, şizofreninin bir hastalık olmaktan daha çok, bir yaşam biçimi olduğunu (Laing, 1967), hatta bazıları da şizofreni diye bir olgunun bulunmadığını ve şizofreninin bir "myth" olduğunu (Szasz, 1961) ileri sürmüşlerdir. Söz konusu bu kuramların her biri, şizofreninin belli bir yönüne ışık tutmakla birlikte, hiç birisi de şizofreni olgusunu bir bütünlük içerisinde yeterince açıklayamamıştır. Ancak, şizofreninin varlığı veya yokluğu ve ne olduğu konusu üzerinde yapılan tüm bu tartışmaların ötesinde gözardı edilemeyecek bir gerçek vardır: Arieti (1974)'nin de belirttiği gibi, günümüzde milyonlarca insan bu hastalıktan acı çekmektedir.

Yakalanan bireye ve onunla yaşamak zorunda olan diğerlerine bu denli acı çektiren şizofreni, genellikle 20-30 yaşlarında başlayan bir davranış bozukluğu türüdür. Bireyin kişiler arası ilişkilerden ve dış dünyanın gerçeklerinden uzaklaşmaya başlamasıyla ortaya çıkan şizofreninin en belirgin belirtileri, düşünce süreçlerinde, ruh halinde (mood) ve davranışlarda meydana gelen bozulmalardır. Düşünce süreçlerindeki bozukluklar, gerçeğin çarpıtılmasını, sanrıları, varsanıları ve konuşmayı kendine özgü hale getiren çağrışım parçalanmalarını içerir. Duygusal tepkilerin sınırlı ya da ortama uygun olmayan bir şekilde ifade edilmesi ve çift-değerlilik (ambivalence) ise, ruh halindeki bozuklukları

oluşturur. Kişinin kendini sosyal ortamlardan çekmesi ve garip (bizarre) faaliyetlerle meşgul olması da, davranışsal bozulmayı oluşturur (Freedman, Kaplan, Sadock, 1980).

Bleuler (1908)'in, kişinin zihinsel (mental) yaşamındaki yarılmaya (schism) atfen "schizophrenia" adını verdiği bu hastalık, günümüzde artık tek bir hastalık olmaktan daha çok, farklı etiyolojilerden kaynaklanan bir hastalıklar grubu olarak görülmektedir. Bu nedenle, çeşitli kuramcılar tarafından kalıtsal, yapısal, biyokimyasal ve psiko-sosyal etmenlere dayanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak, etiyolojisi henüz tümüyle açıklığa kavuşmadığından, şizofreni günümüzde belirtileri açısından sınıflanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), hastalıkları sınıflama sisteminde (ICD-9) şizofreniyi "kişiliğin bozulmasının, düşüncelerin çarpıtılmasının, yabancı güçlerce kontrol edilme hissinin, garip sanrıların, bozulmuş algının, gerçek durumla ilgili olmayan anormal bir duyusun (affect) ve otizmin belirlediği bir psikozlar grubu" olarak tanımlamaktadır (WHO, 1977).

Amerikan Psikiyatri Derneğinin yayınladığı "Tanısal ve İstatistiksel Elkitabı (DSM III)"na göre ise, şizofreninin temel belirtileri şu şekilde betimlenmektedir:

"45 yaşından önce başlaması, en az 6 aydır devam etmesi, daha önceki psikolojik işlev düzeyinden kötüye doğru bir gidiş duygusal (affective) yada organik zihinsel bir bozukluktan dolayı olmaması ve şu belirtilerden en az birinin var olması; (a) kontrol edilme sanrısı, (b) düşünce yayınlanması,

(c) düşünce sokulması, (d) düşünce çekilmesi, (e) diğer garip sanrılar, (f) perseküyonsuz veya kıskançlık içeriği olmayan sanrılar, (g) her hangi bir çeşit varsaniyla birlikte perseküsyon veya kıskançlık sanrıları, (h) emir veren ya da birbiriyle konuşan seslere ait varsanılar, (i) bazı durumlarda duyuşsal olmayan işitsel varsanılar, (j) enkoherans, çağrışım-
ların belirgin kaybı, mantık dışılık ya da sanılarla, varsanılarla, katatonik veya dezorganiye davranışlarla, uygunsuz ya da künt duyuşla birlikte konuşmanın içeriğindeki belirgin fakirlik (American Psychiatric Association, 1980)."

Başlangıçta; hebefrenik, katatonik, basit ve paranoid olarak ayrılan şizofreni türleri de (Kraepelin, 1896; Bleuler, 1911; Schneider, 1959), DSM III sistemine göre, dezorganize (hebefrenik), katatonik, paranoid, ayrışmamış (basit) ve rezidüel tipler olarak ayırdedilmektedir. Şizofrenik bozukluklar, ayrıca, bir takım ikili sınıflamalara da konu edilmiştir (örn., birincil-ikincil, reaktif-süreç, akut-kronik, paranoid-paranoid olmayan, hastalık öncesi iyi uyumlu-kötü uyumlu, pozitif-negatif).

Şizofreniyi tarihçesiyle, etiyolojisiyle, tanı ve tedavi yöntemleriyle tüm olarak gözden geçirmek oldukça kapsamlı bir incelemeyi gerektirmektedir. Oysa, bu araştırmada şizofreninin yalnızca belirli bir niteliği incelenmiş ve şizofrenik kişilerin düşünce süreçlerinde gözlenen bozukluklara sözcük çağrışımları açısından yaklaşılmıştır. Bu nedenle, önce düşünme ve dil arasındaki yakın ilişki üzerinde durulmuş ve düşünce bozukluğu, dil ve iletişim açısından tanımlanmıştır. Sonra da şizofreniklerdeki düşünce ve çağrışım bozukluklarını sözcük çağrışımları yönünden inceleyen araştırmaların bulguları özetlenmiştir.

I.1 Düşünce, Dil ve İletişim Bozuklukları

İnsanı tüm diğer canlılardan ayıran ve üstün kılan en temel psikolojik süreçlerden biri düşünmedir. Onyedinci Yüzyıl filozofu Descartes, "Düşünüyorum; o halde varım." derken, düşünce yeteneğimizi varlığımızın önkoşulu olarak kabul etmiştir. Düşünme, insanı niteleyen en önemli belirtgelerden birisi olmasına karşın, düşünmenin bilimsel olarak dakik bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Çünkü düşünme doğrudan doğruya gözlenemeyen içsel (internal) bir olaydır. Morgan (1977), Reynolds ve Fantino (1975)'nin de belirttikleri gibi, "düşünme, belirli bir uyarıcı durumu ile bireyin bu duruma gösterdiği davranışlar arasındaki boşluğu dolduran, nesneleri ve olayları simgeleyen içsel imge ve sembollerdir".

Bu tanımdan da kolaylıkla anlaşılabileceği gibi düşünme büyük ölçüde, konuşan ve dinleyen kişinin aynı kişi olduğu sessiz bir dildir (Skinner, 1957; 1974). Ancak, Vygotsky (1962)'nin de belirttiği gibi, düşünmenin her zaman dil ile eşdeğer anlamda anlaşılmaması gerekir. Düşünme, dilden daha kapsamlı bir kavramdır. Günlük yaşamımızdan da hepimizin bildiği gibi, düşündüklerimizi ifade etmede, dil bazan yetersiz kalabilmektedir. Ne var ki düşünme ve dil arasındaki bu farklılık, bu iki olayın birbirinden tümüyle bağımsız olaylarmış gibi ele alınıp incelenmesini gerektirmemektedir; çünkü, dil düşünmeyi gözlenebilen davranışlar açısından incelemenin en kolay yollarından biridir.

Gerçekten de, belirli bir düşünceye dayanmayan bir dilin olduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Şizofrenik kişilerin anlaşılması zor dilleri de belirli bir düşünceye dayanır. Bir görüşe göre, dil düşüncelerin bir ifadesidir. Dil ve düşünme arasındaki bu yakın ilişkiden dolayı, bu araştırmanın esas konusunu oluşturan şizofrenik kişilerin düşünce süreçlerinde gözlenen bozukluklar dil ve iletişim açısından tanımlanmıştır.

Bireyin dilini, iletişimini, düşünce biçimini ve içeriğini olumsuz yönde etkileyen rahatsızlıkların tümüne birden "düşünce bozukluğu" (thought disorder) denilmektedir (Gelfand, 1980). Bu tanımda önemli bir nokta dikkatimizi çekmektedir. Düşünce bozukluğu, yalnızca şizofrenik kişilere özgü bir nitelik değildir. Marengo ve Harrow (1985)'un da belirttikleri gibi, düşünce bozuklukları başka psikopatolojik gruplarda da gözlenmektedir: Örneğin manide, kronik beyin sendromlarında, yaşlılık psikozlarında ve şizoafektif bozukluklarda. Ancak, bu tür psikiyatrik hastalıklarda görülen düşünce bozuklukları, ayrı bir incelemeyi gerektirdiğinden, bu araştırmanın kapsamı içerisine alınmamış; yalnızca şizofrenik kişilerde gözlenen düşünce bozuklukları üzerinde durulmuştur.

Düşünce bozukluğu; bloke olma, çağrışımların gevşemesi (loosening), anlaşılabilirliğin azalması (incoherence) ve sanrı gibi geniş bir dağılım gösteren belirtileri içermektedir. Andreasen (1979), şizofrenik kişilerin düşünce süreçlerinde

gözlenen tüm bozuklukları, 18 kategori içinde sınıflamıştır. Bu belirtiler Tablo 1.1'de özetlenmiştir.

Andreasen (1979), bu 18 kategori açısından şizofrenik kişilerde yaygın bir şekilde gözlenen bozuklukların: düşünce içeriğinin fakirliği, düşünce kayması, amacın kaybı, teğetsellik ve mantık dışılık olduğunu belirtmiştir. Anderasen'in tanımladığı bu bozukluklara ek olarak, Payne (1966); Daut ve Chapman (1974), şizofrenik kişilerin sınıflama yapmakta karşılaştıkları güçlüklerle dikkatimizi çekmişlerdir. Bu araştırmacılar, akut şizofreniklerin aşırı kapsayıcı (overinclusive) düşünme, kronik şizofreniklerin ise, aşırı dışlayıcı (overexclusive) düşünme eğilimlerinin bulunduğunu belirtmişlerdir. Weiner (1966) ise, şizofreniklerin psikiyatrik bozuklukları olmayan kişilere göre daha soyut düşünme eğilimleri olduğunu belirtmiştir.

Haley (1963), Cohen (1978), Rochester ve Martin (1979) konuşmada kullanılan cümlelerin betimsel bir anlamı olduğu kadar amaçlanan bir anlamı da olduğuna dikkat çekmişler ve şizofrenik kişilerin konuşurken amaçladıkları anlamı dolaylı bir şekilde ifade etmek eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Bu araştırmacılara göre, şizofrenik bir kişi, örneğin, "bu oda çok soğuk" dediği zaman, cümlenin betimsel anlamı odanın çok soğuk olduğunu belirtmektedir. Ancak, şizofrenik kişi bu cümle ile yalnızca bu betimsel anlamı karşısındaki kişiye iletmeye çalışmamakta, aynı zamanda karşısındaki kişiden odada bulunan ısıtıcıyı açmasını istemeye de (amaçlanan anlam-pragmatics) çalışmaktadır. Şizofrenik kişilerin

Tablo 1.1 Düşünce, Dil ve İletişim Bozuklukları

Belirti	Betimleme	Belirti	Betimleme
1) Konuşma/düşünce fakirliği	Spontan konuşma miktarında azalma	10) Neolojizm	Yeni sözcükler oluşturma
2) Konuşma içeriği fakirliği (boş konuşma)	Konuşma miktar olarak yeterlidir ama az bilgi taşır	11) Sözcük yaklaşımları (paraphasia/metonym)	Eski sözcükler alışık olmayan şekilde yenileri yerine kullanılırlar.
3) Basınçlı konuşma (pressure of speech)	Spontan konuşma miktarında artma	12) Ayrıntıcılık (circumstantiality)	Amaca ulaşmada dolambaçlı yol izleyen konuşma
4) Çeldirilebilir konuşma	Yakın uyarıcılara tepki olarak konuşmada kesilmeler	13) Amacın kaybı (loss of goal)	Bir düşünce zincirini sonuca ulaştırmak üzere izlemede başarısızlık
5) Teğetsellik (tangentiality)	Sorulara ilişkisiz ve dolaylı karşılık verme	14) Perzeverasyon	Sözcüklerin, fikirlerin veya konuların ısrarlı şekilde tekrarı
6) Düşünce kayması (derailment) (gevşek çağırışım/fikir uçuşması)	Fikirlerin yakın konulara sıçradığı spontan konuşma	15) Ekolali (echolalia)	Konuşan kişinin sözcüklerini aynen tekrarlama
7) Enkoherans (şizofazi/sözcük salatası)	Anlaşılmaz (incomprehensible) konuşma	16) Bloke olma (blokage)	Süren bir konuşmanın aniden kesilmesi
8) Mantık dışılık (illogicality)	Mantıksallığı izlemeyerek sonuçlara varma	17) Stilize konuşma (stilted speech)	Aşırı biçimsel (formal) ve gösterişli konuşma
9) Klang çağırışım	Sözcük seçimine anlam yerine ses benzeşimlerinin klavuzluk etmesi	18) Kendine atıflı konuşma (self reference)	Sürekli kendi hakkında konuşmaya dönüşler

(Cutting, 1985, sf. 249'dan aktarılmıştır.)

dolaylı iletişim biçimlerinin psikoloji ve psikiyatride önemli etkileri olmuş ve şizofreninin etiyolojisi, tanısı ve tedavisi konusunda "double bind" diye adlandırılan şizofreni kuramının gelişmesine yol açmıştır (Bateson, 1960).

Gelfand (1980) ve Andreasen (1979)'in tanımlarından da kolaylıkla anlaşılabilceği gibi, düşünce bozukluğu oldukça kapsamlı bir kavramdır. Bu nedenle, çeşitli araştırmacılar düşünce bozukluklarının değişik niteliklerini ölçmek amacıyla farklı ölçek ve teknikler geliştirmişlerdir. Bunlardan en önemli bazıları, "Düşünce Bozukluğu Endeksi" (Thought Disorder Index), "Whitaker Şizofrenik Düşünme Endeksi" (Whitaker Index of Schizophrenic Thinking) ve "Sözcük Çağrışım Test" (Word Association Test) tekniğidir. Bu ölçekler arasında, düşünce bozukluklarını inceleyebilmek için, özellikle de çağrışımsal süreçlerdeki bozuklukları inceleyebilmek için bu alanda en yaygın bir şekilde kullanılan teknik, sözcük çağrışım tekniğidir. Bu araştırmada da söz konusu teknik kullanıldığı için, ilgili araştırma bulgularının ayrı bir başlık altında incelenmesi yararlı görülmüştür.

I.1.1. Sözcük Çağrışımlarıyla İlgili Araştırmalar

Sözcük çağrışımlarıyla ilgili literatür gözden geçirilirken, önce Sözcük Çağrışım Tekniği tanıtılmış ve bu tekniğin klinik psikolojide kullanılış biçimlerine kısaca değinilmiştir. Daha sonra da, bu tekniğin kullanıldığı araştırma bulguları özetlenmiştir. Söz konusu araştırmalarda, çağrışımlardaki

farklılıkları incelemek için özellikle üç ayrı ölçü kullanılmaktadır. Bunlar, tepki yaygınlığı, mantıksal bağlantı derecesi ve reaksiyon süresidir. Sözcük Çağrışım Tekniğinin kullanıldığı araştırmalarda çağrışımların değerlendirilmesinde kullanılan bağımlı ölçüler, araştırmaların sonuçlarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle, ilgili araştırmaların bulguları, kullanılan ölçüler dikkate alınarak gruplanmış ve özetlenmiştir.

I.1.1.1.Sözcük Çağrışım Tekniği ve Tepki Yaygınlığı

Sözcük çağrışım tekniği, 1879 yılında Sir Francis Galton tarafından bireylerin çağrışım sistemlerini incelemek için ortaya atılmış bir tekniktir. Bu teknikte, çeşitli özellikleri olan bireylere uyarıcı sözcükler verilmekte ve bu sözcüklerin akla getirdiği ilk sözcüğün mümkün olan en kısa sürede söylenmesi istenmektedir.

Önceleri normal kişilerin çağrışım sistemlerini incelemek için kullanılan bu teknik, daha sonra klinik psikolojide, psikolojik sorunları olan kişilerin çağrışım sistemlerini incelemek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Klinik psikolojide bu teknikten özellikle iki şekilde yararlanılmıştır:(1) projektif bir araç olarak, (2) objektif bir araç olarak.

Sözcük Çağrışım Testi projektif bir araç olarak kullanıldığında; test, kişinin iç psişik çatışmaları ile yakın

ilişkisi olduğu düşünölen, örneğın aile ve cinsel içerikli uyarıcı sözcüklerden oluşturulmuştur. Bu tür sözcüklere verilen çağrışımların, kişinin içsel çatışmalarını ortaya çıkaracağı varsayılmıştır (Jung, 1907; Rapaport, Gill ve Schafer, 1968). Ancak daha sonraları, testin projektif amaçla kullanımından elde edilen verilerin nesnel olarak değerlendirilmesindeki güçlüklerden dolayı, bu amaçla kullanımı oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır.

Sözcük Çağrışım Testinden klinik alanda objektif bir araç olarak yararlanan ilk araştırmacılar Kent ve Rosanoff (1910)'tur. Bu araştırmacılar, testin objektif bir şekilde puanlanabilmesi için belirli normlar geliştirmişler ve testi şizofrenik kişilerin çağrışım sistemleriyle ilgili bozuklukları incelemek amacıyla kullanmışlardır.

Kent ve Rosanoff (1910), İngilizce'de yaygın olarak kullanılan 100 isim ve sıfat sözcüğünü 1000 normal yetiştine uygulayarak çağrışım normlarını elde etmişlerdir. Bu araştırmacılar, çağrışımların normlardaki frekanslarının medyanını "tepki yaygınlığı puanı" (commonality index) olarak kabul etmişlerdir. Testin daha sonradan belirli örneklere uygulanması sonucu elde edilen çağrışımlar, bu normlar esas alınarak değerlendirilmiş ve deneklere ait tepki yaygınlığı puanları hesaplanmıştır. Deneklerin verdiği ve normlarda bulunmayan çağrışımlar ise "idiosyncratic" çağrışımlar olarak nitelenmiştir.

Kent ve Rosanoff (1910), geliştirdikleri normları kullanarak, "dementia praecox" (Şizofreni için kullanılan ilk terim.) tanısı almış 108 deneğin çağrışımlarının yaygınlık derecesini norm gruplarıyla karşılaştırmışlar ve bu deneklerin "idiosyncratic" çağrışımlarının norm grubuna göre daha fazla olduğunu bulmuşlardır.

Kent ve Rosanoff (1910)'un, şizofrenik kişilerin çağrışımlarının tepki yaygınlığının düşük olduğunu bulmalarından sonra, tepki yaygınlığı ölçüsünü kullanan çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Geliştirilen daha kapsamlı normların (örn., Palermo ve Jenkins, 1964) kullanımıyla yapılan bu araştırmalarda, şizofreni ve "normallik" arasında, şizofreninin alt tipleri arasında veya şizofreni ile diğer psikiyatrik tanı kategorileri arasında tepki yaygınlığı açısından farklılıklar incelenmiştir.

Sommer, Dewar ve Osmond (1960), şizofreniklerin çağrışımlarının tepki yaygınlığının diğer psikiyatrik deneklerin ve normallerinkinden anlamlı olarak daha düşük olduğunu, Johnson, Weiss ve Zelhart (1964) ise, psikotiklerin normal Üniversite öğrencilerinden anlamlı olarak daha "idiosyncratic" çağrışımlar verdiklerini bulmuşlardır. Aynı şekilde, Shakow (1980)'da, şizofreniklerin çağrışımlarının tepki yaygınlığının, normallerinkinden anlamlı olarak daha düşük olduğunu bulmuştur. Cutting (1985) ise, Andreasen (1979)'in ölçütlerini kullanarak, düşünce bozukluğu olan şizofrenik deneklerin, düşünce bozukluğu olmayan şizofrenik ve diğer psikiyatrik

deneklerden anlamlı olarak daha çok "idiosyncratic" çağrışımlar yaptıklarını bulmuştur.

Bazı araştırmalarda ise, araştırmacılar doğrudan doğruya şizofrenik grupları kullanmak yerine, şizofreniyle ilgisi bulunduğu düşünülen bazı durumlarda (örn., sosyal yalnızlık, psikoza eğilim) sözcük çağrışımlarındaki farklılıkları incelemiştir. Örneğin, Rieardan (1980), sosyal bakımdan kendilerini yalnız hisseden adolesanların çağrışımlarının, kendilerini yalnız hissetmeyen deneklerden anlamlı olarak daha çok "idiosyncratic" olduğunu bulmuştur. Miller ve Chapman (1983) ise, ilgili ölçeklerle saptadıkları psikoza eğilimli Üniversite öğrencilerinin normal öğrencilerden anlamlı olarak daha çok "idiosyncratic" çağrışımlara sahip olduklarını bulmuşlardır.

Öte yandan, bazı araştırmacılar ise, şizofreniklerin çağrışımlarının tepki yaygınlığının karşılaştırma gruplarıyla farklılık göstermediğini bulduklarını belirtmişlerdir. Örneğin, Fuller ve Kates (1969), çağrışımlarının "idiosyncratic"liği açısından şizofrenik ve normal denekler arasında bir farklılık bulamadıklarını belirtmişlerdir. Bir diğer araştırmada da O'Brian ve Weingarther (1970), şizofreniklerin çağrışımlarının tüberkülozlu hastaların çağrışımlarından tepki yaygınlığı yönünden farklılaşmadığını bulmuşlardır. Bunun gibi, Mefferd (1979)'da, kronik şizofrenik ve normal kontrol grupları arasında, çağrışımların tepki yaygınlığı açısından bir fark bulamadığını bildirmiştir. İspanya'da yapılan bir

araştırmada da (Fernandez, Jose, Gonzalez, 1982) şizofreniklerin, depresiflerin ve normallerin çağrışımları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi, tepki yaygınlığı açısından şizofreniklerin çağrışımlarını inceleyen araştırmaların bulguları çelişkilidir. Bu çelişik sonuçların, büyük ölçüde, araştırmaların yöntem zayıflıklarından kaynaklanma olasılığı vardır. Tepki yaygınlığı açısından şizofreniklerin çağrışımlarının karşılaştırma gruplarının çağrışımlarında farklı olduğunu belirten araştırmalarda, örneğin Johnson ve ark. (1964), Shakow (1980) ve Cutting (1985), denekler yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve zeka gibi bir takım demografik özellikler açısından eşlenmemiştir. Dolayısıyla, şizofreniklerin tepki yaygınlıklarının düşük olduğu yolundaki bulguların söz konusu demografik özelliklerden kaynaklanmış olması olasıdır. Nitekim, Fuller ve Kates (1969), O'Brian ve Weingartner (1970) ve Mefferd (1979), söz konusu demografik özellikler açısından denkleştirilmiş gruplar kullandıkları araştırmaları sonucunda aynı yönde bir farklılığı bulamadıklarını bildirmişlerdir.

Ayrıca, söz konusu araştırmalarda, kontrol gruplarının oluşturulması açısından da önemli farklılıklar vardır. Bazı araştırmalarda kontrol grubu olarak üniversite öğrencileri, bazılarında psikiyatrik hastalar, bazılarında da psikiyatrik olmayan hastalar (örneğin, tüberkülozlular) kullanılmıştır.

Dolayısıyla, araştırmaların çelişik bulgularının, farklı özellikleri taşıyan farklı kontrol gruplarının kullanılmasından kaynaklanma olasılığı vardır.

Daha da önemlisi, tepki yaygınlığının normal deneklerden elde edilen normlara göre değerlendirilen bir ölçü olmasıdır. Şizofrenik kişilerin çağrışımlarının değerlendirilmesinde, belirli bir psikiyatrik tanı almış olmak ve hastanede yatmak gibi değişkenler, önemli bir karıştırıcı etki kaynağını oluşturabilir. Tepki yaygınlığı ölçüsünün bu tür yetersizliklerinden dolayı, araştırmacılar, çağrışımların değerlendirilmesinde normlardan bağımsız bir ölçü olan "mantıksal bağlantı derecesi"ni geliştirmişlerdir. İzleyen alt bölümde bu ölçünün kullanıldığı araştırmaların bulguları özetlenmiştir.

I.1.1.2.Mantıksal Bağlantı Derecesi

Tepki yaygınlığı ölçüsünün normlardan kaynaklanan yetersizliklerinden dolayı Moran (1953), uyarıcı ve çağrışım sözcükleri arasındaki anlamsal ilişki açısından, şizofrenik deneklerin çağrışımlarının daha az anlamlı olacağını düşünmüş ve bu görüşünü kendi geliştirdiği "mantıksal bağlantı derecesi" ölçeği ile test etmiştir.

Texas'taki büyük bir hastanenin psikiyatrik birimlerinde yatan kronik şizofrenik ve aynı hastanenin diğer servislerinde yatan hastalardan oluşan ve çeşitli demografik

değişkenler üzerinde eşlenmiş 40 denek Moran'ın örneklemini oluşturmuştur. Moran (1953), bu deneklerin sözcük çağrışımlarını mantıksal bağlantı dereceleri açısından değerlendirmiş ve kronik şizofreniklerin manidar şekilde daha az anlamlı çağrışımları olduğunu bulmuştur.

Moran'ın 5-dereceli ölçeği üzerinde 4 ve 3 puan olarak değerlendirilen çağrışımlar "sağlıklı"; 2, 1 ve 0 puan olarak değerlendirilen çağrışımlar ise "patolojik olarak zayıf bağlantılı" şeklinde nitelenmiştir. Bu ölçek, daha sonraki sözcük çağrışım araştırmalarında yaygın olarak kullanılmıştır. Örneğin, Chicago Üniversitesinden bir grup araştırmacı Moran Ölçeğini kullanarak bir dizi araştırma yapmışlardır. Bu araştırmalarda genellikle şizofrenik gruplarla diğer psikiyatrik grupların çağrışımları karşılaştırılmıştır. Özellikle de, kronik (süreç) şizofreniklerle, bilişsel bir yıkımın ileri aşamalara ulaşmadığı reaktif (akut) şizofreniklerin çağrışımları karşılaştırılmıştır.

Bu araştırmalardan birinde, DeWolfe (1971), kronik şizofreniklerin reaktiflerden anlamlı şekilde daha gevşek çağrışımlara sahip olduklarını bulmuş; cinsler arasında ise bir farklılaşmanın bulunmadığını belirtmiştir. DeWolfe, bir diğer araştırmasında da çağrışımlar üzerinde stresin etkisini incelemiştir: Yüksek stresin çağrışımların gevşemesinden sorumlu olabileceği düşüncesinden hareketle yapılan bu araştırmada (DeWolfe ve Youkilis, 1974), kronik şizofreniklerin mantıksal bağlantı derecelerinin yüksek stres koşulundan etkilenmediği, buna karşın reaktif şizofreniklerinkinin anlamlı şekilde etkilenmediği bulunmuştur.

Demografik değişkenlerin kontrolünün sağlandığı Chicago Grubunun bu araştırmalarından bir diğerinde, Silverstein ve Harrow (1982), kronik şizofreniklerin çağrışımlarının mantıksal bağlantı derecelerinin, psikiyatrik kontrol deneklerinininkinden anlamlı şekilde daha zayıf olduğunu bulmuşlardır. Sürekli Sözcük Çağrışım Testi (Continuous Word Association Test)'nin kullanıldığı bu araştırmada, mantıksal bağlantı ölçeği ile tepki yaygınlığı ölçüsünün ilişkisi de incelenmiş ve kronik şizofreniklerin tepki yaygınlıklarının da anlamlı şekilde düşük olduğu bulunmuştur.

Ancak, daha sonraki yıllarda Chicago Grubu araştırmacılarından bazıları, Moran Ölçeğini kullanarak şizofrenik denekleri diğer psikiyatrik kontrol gruplarıyla karşılaştırmışlar ve gruplar arasında farklılık bulamadıklarını bildirmişlerdir (Rattenbury, Silverstein, DeWolfe, Kaufman ve Harrow, 1983; Silverstein ve Chaifetz, 1984). Bir başka araştırmada ise, Silverstein ve Arzt (1985), nöropsikolojik işlev bozukluğu olan bir grup şizofrenik denegin çağrışımlarının, nöropsikolojik işlev bozukluğu olmayan şizofreniklerden, çağrışımlarının mantıksal bağlantı dereceleri yönünden farklılık göstermediklerini bulmuşlardır.

Silverstein ve arkadaşlarının, yaş, eğitim düzeyi, zeka, hastanede yatma gibi değişkenleri kontrol ederek yaptıkları bu araştırmalarda, şizofreniklerin çağrışımlarının mantıksal bağlantı dereceleri açısından çelişik sonuçlar bulmalarının, büyük ölçüde farklı nitelikler taşıyan kontrol

gruplarının kullanılmasından kaynaklanabileceği akla gelmektedir. Örneğin, Rattenbury ve ark. (1983)'nin araştırmasında şizoafektiflerden oluşan bir kontrol grubu kurulmuştur. Oysa, bu psikiyatrik kategori şizofreni ile önemli oranda binişiklik gösteren ve halen tartışmalı bir kategoridir. Bu araştırmadaki diğer kontrol grubu ise, % 70'ini manik hastaların oluşturduğu major afektif deneklerden oluşmuştur. Oysa, Marengo ve Harrow (1985)'un da belirttikleri gibi, manide de "fikir uçuşması" şeklinde çağrışım bozuklukları görüldüğü bilinmektedir.

Bunun gibi, Silverstein ve Arzt (1984)'ın araştırmalarında, tümüyle şizofrenik deneklerden oluşan gruplar karşılaştırılmış ve yalnızca nöropsikolojik işlev bozukluğu değişimlenmiştir. DeWolfe'nin araştırmalarında ise, reaktif şizofrenikler düşünce süreçlerinde ileri bir bozulma olmadığı varsayılarak kontrol gruplarını oluşturmuştur.

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla, Moran'ın ilk araştırmasının dışında, şizofreniklerle normallerin çağrışımlarını Moran Ölçeğini kullanarak inceleyen bir araştırma henüz yapılmamıştır. Bu nedenle, şizofreniklerin çağrışımlarının mantıksal bağlantılarının normallerinkilerden daha zayıf olduğu yolundaki görüş yeterli düzeyde test edilmemiştir.

I.1.1.3.Reaksiyon Süresi

Şizofrenideki çağrışımsal düşünce bozukluğunu Sözcük Çağrışım Tekniği ile inceleyen araştırmalarda, "reaksiyon süresi" sözel olmayan bir ölçü olarak kullanılmaktadır. Reaksiyon süresi bir bakıma, uyarıcı ve çağrışım sözcükleri arasındaki çağrışımsal gücün (associative strength) bir göstergesi olarak ele alınmaktadır. Buna göre, çağrışımsal gücü yüksek, bir başka deyişle, anlamsal yakınlığı yüksek çağrışımların, daha kısa sürede ortaya çıkması beklenmektedir.

Çeşitli araştırmalarda şizofreniklerin sözcük çağrışımlarındaki reaksiyon sürelerinin, diğer psikiyatrik kontrol deneklerinininkinden daha yavaş olduğu genel olarak bildirilmektedir. Örneğin, Rattenbury ve ark. (1983), şizofreniklerin reaksiyon sürelerinin şizoafektif ve major afektif hastalarının reaksiyon sürelerinden anlamlı olarak daha uzun olduğunu bulmuşlardır. Benzer bir diğer araştırmada da, Silverstein ve Chaifetz (1984), şizofreniklerin, şizoafektif ve manik hastalardan anlamlı şekilde daha uzun reaksiyon sürelerine sahip olduklarını bulmuşlardır.

Silverstein ve Arzt (1985) ise, nöropsikolojik işlev bozukluğu bulunan şizofreniklerin, bu tür bir bozukluğu bulunmayan şizofreniklerden anlamlı şekilde daha yavaş tepkiler verdiklerini bulmuşlardır. Şizofreniklerin yaratıcı normallerle karşılaştırıldığı bir başka araştırmada (Rothenberg ve Burkhardt, 1984) ise, bu iki grup arasında sözcük

çağrışımlarının reaksiyon süreleri açısından farklılık bulunmadığı bildirilmiştir. Ancak bu araştırmada yalnızca nobel adaylarından oluşan "normal" denekler kontrol grubunu oluşturmuş ve yaş, cinsiyet, zeka gibi değişkenler açısından gruplar arasında bir dengeleme yapılmamıştır.

Şizofrenik çağrışımların, normal kontrol deneklerinin çağrışımlarıyla mantıksal bağlantı dereceleri açısından karşılaştırıldığı araştırmalar ne denli yetersiz sayıda ise, aynı grupların reaksiyon sürelerinin ve bu iki bağımlı ölçü arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalar da o denli yetersiz sayıdadır. Bir araştırmada, mantıksal bağlantı derecesi ve tepki yaygınlığı gibi sözel ölçülerle reaksiyon süresi arasında düşük korelasyonlar bulunmuştur (Silverstein ve Harrow, 1983). Bu araştırmada bulunan tek anlamlı korelasyon ise, kontrol grubu deneklerinin (psikiyatrik hastalar) tepki yaygınlığı ve reaksiyon süreleri arasındaki $r = -.45$ lik korelasyondur. Ne var ki, bu araştırmada da normallerden oluşan bir kontrol grubu yer almamıştır.

I.2. Araştırmanın Amacı ve Araştırmada Cevap Aranılan Soru

Schwartz (1978)'un da belirttiği gibi, şizofrenik kişilerle ve Sözcük Çağrışım Tekniğinin kullanımıyla yapılan araştırmaların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; şizofreniklerin çağrışımlarının, normallerin ve diğer psikiyatrik hastaların çağrışımlarından bazı farklılıklar gösterdiği sonucuna ulaşılabilmektedir. Ancak şizofreniklerin çağrışımlarının tepki yaygınlıklarının düşük,

mantıksal bağlantı derecelerinin zayıf ve reaksiyon sürelerinin uzun olduğu şeklinde özetlenebilecek bu genel sonucun, bu alanda araştırmaya gerek bırakmayacak kadar açık ve seçik (conclusive) olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Öte yandan şizofreniklerin çağrışımlarında gözlenen farklılıkların belirli bir dile özgü olup olmadığı, İngilizce'den başka dillerde de incelenmiştir. Örneğin, İtalyanca ile (Palazzoli, 1967). Rusça ile (Silver, 1969), Danimarka dili ile (Griffith, Mednick, Schulsinger ve Diderichsen, 1980), Fransızca ile (Pons, L'Homme, 1983) şizofrenik deneklerin sözcük çağrışımları incelenmiştir. Ancak, günümüze değin Türkçe'de şizofrenik kişilerin çağrışımlarının kendine özgü bir nitelik taşıyıp taşımadığını inceleyen sistematik bir çalışma tesbit edilememiştir.

Bu araştırma ise, anılan bu eksiklikten kaynaklanmıştır. Araştırmanın amacı, mantıksal bağlantı derecesi ve reaksiyon süresi ölçüleri açısından, kronik şizofrenik deneklerin ve psikiyatrik olmayan kontrol deneklerinin sözcük çağrışımları arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığını, ana dili Türkçe olan bir örneklem üzerinde incelemektedir.

Araştırmada cevap aranan soru daha özel olarak ifade edilirse şudur:

- Kronik şizofrenik gruptaki deneklerin sözcük çağrışımlarıyla, kontrol grubu deneklerinin sözcük

çağrışımları arasında, mantıksal bağlantı derecesi ve reaksiyon süresi ölçüleri açısından anlamlı farklılıklar var mıdır? Eğer farklılıklar varsa, bunların yön ve miktarı nedir?

BÖLÜM II

Y Ö N T E M

Bu araştırmada, sözcük çağrışım araştırmalarında yaygınlıkla kullanılan ve Kent ve Rosanoff (1910)'un geliştirdiği uyarıcı sözcükler listesinden seçilmiş sözcüklerden yararlanılmıştır. Klasik Kent-Rosanoff listesinde bulunan 100 sözcük her ne kadar İngilizce'de yaygınlıkla kullanılan isim ve sıfatlardan oluşturulmuşsa da, bu sözcüklerin Türkçe karşılıklarının Türk denekler tarafından bilinip bilinmediğinin saptanması gereği doğmuştur. Bu amaçla, araştırma örneklemine eşdeğer nitelikte bir örneklem üzerinde bir ön araştırma yapılmıştır. Bu nedenle, bu bölümde önce söz konusu ön araştırma özetlenmiş, sonra da asıl araştırmanın yöntemine yer verilmiştir.

II.1. Ön Araştırma

II.1.1. Denekler

Ön araştırmanın örneklemi, kronik şizofrenikler grubu 20 ve kontrol grubu da 20 olmak üzere toplam 40 denekten oluşmuştur. Grupların, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve zeka değişkenleri açısından denkleşmeleri sağlanmıştır.

II.1.1.1. Kronik şizofrenikler Grubu

Kronik şizofrenikler grubu, Hacettepe Psikiyatri Kliniğinde, Gölbaşı Ruh Sağlığı Merkezinde ve Ankara Üniversitesi Tıp

Fakültesi Psikiyatri Kliniğinde yatarak tedavi gören ve son yatırılışlarında "kronik şizofreni" tanısı almış hastalardan oluşmuştur (n=20). Deneklerin kliniklere dağılımı Tablo 2.1 de gösterilmiştir.

Tablo 2.1 Ön Araştırma Kronik Şizofrenikler Grubunun Kliniklere Dağılımı

Klinik	Denek Sayısı
Hacettepe	1
Gölbaşı	6
A.Ü. Tıp	13
n =	20

"Kronik şizofreni" tanısı, DSM III sınıflama sisteminde, hastalığın başlamasının üzerinden en az iki yıl geçtiği durumlarda konulabilmektedir (American Psychiatric Association, 1980). bu araştırmada, hastalar için klinik heyetinin koymuş olduğu şizofreni tanısı esas alınmıştır. Ancak, araştırmanın yapıldığı tarihlerde adı geçen kliniklerde DSM III sistemi henüz resmen kullanılmadığı için, uygulama yapılan çeşitli klinikler arasında tanı tutarlılığını sağlamak amacıyla, araştırmacı DSM III sistemince önerilen söz konusu tanı ölçütünü göz önünde tutmuş ve hastaların dosyalarını inceleyerek, en az iki yıllık bir şizofreni geçmişine sahip hastaları kronik olarak kabul etmiştir. Deneklerin çok büyük bir çoğunluğu için, şizofrenilerinin alt kategorilerine (örn., paranoid, katatonik tip v.b.) ilişkin bir bilgi ise sağlanamamıştır. Uygulama yapılan kliniklerin önemli bir bölümünde tanı konulurken alt kategorilerin kesin olarak belirlenmediği anlaşılmıştır.

Kronik şizofrenikler grubunu oluşturan deneklerin yaşları, tamamlanmış öğrenim yılı olarak eğitim düzeyleri ve WAIS Bilgi Alt Testi ile elde edilen tahmini sözel yetenek puanlarına ilişkin ortalama, standard kayma ve ranjlar Tablo 2.2'de gösterilmiştir.

Tablo 2.2 Ön Araştırma Gruplarının Kontrol Değişkenleri Yönünden Betimlenmesi

		Yaş	Eğitim Düzeyi	Sözel Yetenek
Kronik Şizofrenikler n = 20 (10 erk., 10 kad.)	$\bar{X}$ = s = Ranj =	29.95 6.65 21-41	11.95 2.29 8-15	12.65 1.79 10-15
Kontrol Grubu n = 20 (10 erk., 10 kad.)	$\bar{X}$ = s = Ranj =	29.45 5.33 22-40	11.4 2.45 8-15	11.95 1.83 10-15

Bilindiği gibi, sözcük çağrışım araştırmalarında, deneklerin tahmini sözel yetenekleri, genellikle Wechsler Zeka Ölçeklerinin Sözcük veya Bilgi alt testleri aracılığıyla saptanmaktadır (örn., Harrow, Silverstein ve Marengo, 1983; Silverstein ve Chaifetz, 1984). WAIS'in Sözcük Alt Testi dilimizde kullanılamadığı için bu araştırmada Bilgi Alt Testi kullanılmıştır. Bu alt testten elde edilen 10 çevrilmiş puan (scaled score) ortalama zekaya karşılık gelmektedir. Bu nedenle, ön çalışma ve araştırma örneklemini oluşturan deneklerin söz konusu puanlarının en az 10 olması koşulu aranmıştır.

II.1.1.2. Kontrol Grubu

Kontrol grubunu oluşturan denekler ise, hastanede yatmanın kısa vadede insanlarda yarattığı psikolojik etkinin (hospitalization effect) kontrolünün sağlanması amacıyla, Hacettepe Hastanesinin çeşitli servislerinde yatmakta olan ve fiziksel rahatsızlıklarından dolayı en az 7 gündür tedavi gören hastalar arasından seçilmiştir (n=20). Deneklerin servislere dağılımı Tablo 2.3'de gösterilmiştir.

Tablo 2.3 Ön Araştırma Kontrol Deneklerinin Hacettepe Hastanesi Servislerine Dağılımı

Servis	Denek Sayısı
Dahiliye	9
Ortopedi	7
Cildiye	4
	n = 20

Kontrol Grubu deneklerinin, hastane kayıtlarına ve kendi bildirimlerine göre, geçmişte herhangi bir psikiyatrik tanı almış veya tedavi görmüş olmamaları ve halen de bilinen bir psikiyatrik bozukluklarının bulunmaması koşulu aranmıştır.

Kontrol grubunu oluşturan deneklerin yaşları, eğitim düzeyleri ve sözel yetenek puanlarına ilişkin ortalama, standart kayma ve ranjlar Tablo 2.2'de gösterilmiştir. Buna göre,

kronik şizofrenikler grubuyla kontrol grubu arasında, bu kontrol değişkenleri üzerinde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Ayrıca tüm deneklerin dosyaları incelenerek, geçmişlerinde veya son yatırıllıklarında bilinen herhangi bir beyin hasarları, epilepsi veya nörolojik bozuklukları, uyuşturucu ya da ilaç bağımlılıkları bulunmaması ve kendilerine son yatırıllıklarında hiç elektroşok (EKT) uygulanmamış olması koşulları da aranmıştır.

II.1.2. Veri toplama Araçları

Araştırmada kullanılan uyarıcı sözcükler, Kent ve Rosanoff (1910)'un 100 sözcüklük uyarıcı sözcükler listesinden seçilmiştir. Kent-Rosanoff Listesi Ek 1'de verilmiştir.

Kent-Rosanoff Listesindeki İngilizce sözcükler, iki İngilizce Dil Bilim Uzmanına, alfabetik sıra ile ve liste halinde verilerek Türkçe'ye çevrilmiştir. Çeviri işlemi için uzmanlara verilen yönergenin bir örneği Ek 2'de gösterilmiştir. Uzmanların bağımsız olarak yaptıkları çeviri işlemi sonucunda, her iki uzmanın üzerinde anlaşarak önerdikleri karşılıklar kabul edilmiştir. Bu iki uzman, kendilerine verilen 100 sözcüğün 87'sinin karşılıkları üzerinde anlaşmışlardır. Karşılığı üzerinde anlaşılamayan 13 sözcük, üç yeni bağımsız İngilizce Dil Bilim Uzmanına daha verilmiş ve sonuçta, toplam 5 uzmanın çoğunluğunun üzerinde anlaştığı

karşılıklar kabul edilmiştir. Bu şekilde 7 sözcüğün karşılığı daha sağlanmıştır.

Geriye kalan 6 sözcük için ise, uzmanların çoğunluğu, tek bir isim ya da sıfatdan oluşan bir karşılık bulamamışlardır. Dolayısıyla bu sözcükler (AFRAID, BOY, LOUD, MUTTON, NEEDLE, SMOOTH), Türkçe Liste dışında bırakılmıştır. Ayrıca, orijinal listedeki PRIEST (PAPAZ), BIBLE (İNCİL) ve WHISKY sözcükleri de kültürel içerik taşımaları nedeniyle Türkçe Listenin dışında bırakılmıştır. Bu işlemler sonucunda elde edilen 91 Türkçe uyarıcı sözcüğün Listesi Ek 3'de verilmiştir.

Kent-Rosanoff Listesindeki sözcüklerin bağlamdan bağımsız olmaları nedeniyle, "geriye tercüme" yöntemiyle güvenilirliğin sağlanmasının çok güç olacağı dikkate alınarak, çeviri işlemi için bu yol izlenmemiştir.

Çeviri işlemi sonucunda elde edilen Türkçe Uyarıcı Sözcükler Listesi, dört eşit parçaya bölünerek kitapçıklar haline getirilmiştir; 91 sözcükten oluşan Türkçe Liste, üçü 23'er sözcük, biri ise 22 sözcük içeren dört ayrı formayı oluşturmuştur. Sözcüklerin formalara dağıtılması seçkisizleştirilmiştir. Bu şekilde dört formanın her birinden 10'ar kopye olarak basılan toplam 40 kitapçık, her bir sayfasında, tümüyle seçkisizleştirilmiş bir sıra ile dizilmiş, farklı birer uyarıcı sözcüğü içermiştir.

II.1.3. İşlem

Araştırmacı ilk önce, bireysel olarak teste aldığı her deneğe kimlik bilgileri ile ilgili sorular sormuş ve aldığı yanıtları Kimlik Bilgileri Kayıt Formuna kaydetmiştir. Bu formun bir örneği Ek 4'de gösterilmiştir. Sonra, WAIS'in Bilgi Alt Testi'ni oluşturan 29 genel bilgi sorusu, testin orijinal yönergesine uygun olarak deneğe sorulmuş ve verilen her doğru yanıt için Kayıt Formu üzerinde çetele tutulmuştur. Daha sonra da, testin sonucu hemen değerlendirilerek deneğin ortalama düzeyde zekasının olup olmadığına bakılmıştır. Eğer bir denek, en az, ortalama düzeyde zeka puanını elde edemediyse, ön araştırmanın örnekleminde çıkarılmıştır. Bu şekilde üç denek örneklem dışına çıkarılmıştır.

Daha sonra, her deneğe, içerisinde farklı formlardan oluşan kitapçıkların bulunduğu 4 ayrı torbanın birinden seçkisiz olarak çekilen bir kitapçık uygulanmıştır. Araştırmacı, uygulamada bu dört farklı formanın, gruplar ve cinsiyetler arasında eşit olarak dağılmasını sağlayacak bir şekilde sınırlandırılmış bir seçkisizleştirme yolunu izlemiştir.

Araştırmacı, önce deneğe WAIS Sözcük Alt Testi yönergesine benzer şekilde geliştirilen bir yönergeyi sözel olarak vermiştir. Bu yönergenin bir örneği Ek 5'de gösterilmiştir. Sonra, seçilen kitapçığın her bir sayfasındaki sözcük, deneğe sözel olarak sorulmuş ve deneğin sözel olarak yaptığı tanımlama, aynen ilgili sayfa üzerine kaydedilmiştir.

Uygulama sonucunda, her bir uyarıcı sözcük için, 5'i kronik şizofreniklerden, 5'i de kontrol deneklerinden gelen 10'ar tane tanım elde edilmiştir. Bu yolla, 91 sözcük için elde edilen 910 tanımı içeren kitapçık sayfaları zimbaların- dan ayrılarak bir kutu içerisine doldurulmuş ve yargıcıların değerlendirmesine sunulmuştur.

Elde edilen tanımların iki kategoriye ayrılması yargıcılardan istenmiştir. Yargıcı, yapılan tanıma bakarak, uyarıcı sözcüğün, tanımı yapan denek tarafından bilinip bilinmediğine karar vermiştir. Bu işlem için yargıcılara verilen yönergenin bir örneği Ek 6'da gösterilmiştir. İki yargıcı, toplam 910 tanımın 900'u üzerinde (% 99) tümüyle anlaşımlıdır. İki yargıcı tarafından bağımsız olarak yapılan bu değerlendirme sonucunda, 91 uyarıcı sözcükten 12'sinin en az bir denek tarafından bilinmediği anlaşılmıştır. Bilinmediğine karar verilen 12 uyarıcı sözcük (ADALET, AĞIR, DİN, ERKEK, GONCA, GÜZEL, HAFIZA, KABA, KISA, SARI, SERT, YUMUŞAK) araştırmanın uyarıcı sözcüklerinin seçileceği Türkçe Uyarıcı Sözcükler Listesinden hariç tutulmuştur.

II.2. Asıl Araştırma

II.2.1. Denekler

Araştırmanın örnekleme, kronik şizofrenikler grubu 20 ve kontrol grubu da 20 olmak üzere toplam 40 denekten oluşmuştur. Deneklerin seçiminde ön araştırmada izlenen yol aynen izlenmiş

ve grupların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve zeka değişkenleri açısından denkleşmeleri sağlanmıştır.

II.2.1.1. Kronik Şizofrenikler Grubu

Kronik şizofrenikler grubu, Hacettepe Psikiyatri Kliniğinde, Gölbaşı Ruh Sağlığı Merkezinde, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniğinde ve Ankara Numune Hastanesi Psikiyatri Servisinde yatarak tedavi gören ve son yatırılışlarında "kronik şizofreni" tanısı almış hastalardan oluşmuştur (n=20). Araştırmacı, ön araştırmanın kronik şizofrenikler grubunu oluşturan deneklerin seçiminde de olduğu gibi, DSM III sınıflama sisteminde önerilen, hastalığın başlamasının üzerinden en az iki yıl geçmiş olması koşulunu bu hastalar için de göz önünde tutmuştur. Deneklerin kliniklere dağılımı Tablo 2.4'de gösterilmiştir.

Tablo 2.4 Asıl Araştırma Kronik Şizofrenikler Grubunun Kliniklere Dağılımı

Klinik	Denek Sayısı
Hacettepe	4
Gölbaşı	7
A.Ü. Tıp	7
Numune	2
	n =20

Kronik şizofrenikler grubunu oluşturan deneklerin yaşları, eğitim düzeyleri ve sözel yetenek puanlarına

ilişkin ortalama, standard kayma ve ranjlar Tablo 2.5'de gösterilmiştir.

Tablo 2.5 Asıl Araştırma Gruplarının Kontrol Değişkenleri
Yönünden Betimlenmesi

		Yaş	Eğitim Düzeyi	Sözel Yetenek
Kronik Şizofrenikler n = 20 (10 erk., 10 kad.)	$\bar{X}$ = s = Ranj =	30.75 7.44 20-45	11.05 2.33 8-15	12.05 1.99 10-17
Kontrol Grubu n = 20 (10 erk., 10 Kad.)	$\bar{X}$ = s = Ranj =	31.1 7.07 20-43	10.8 2.57 8-16	12.25 2.36 10-18

II.2.1.2. Kontrol Grubu

Kontrol grubunu oluşturan denekler, Hacettepe Hastanesinin çeşitli servislerinde yatmakta olan ve fiziksel rahatsızlıklarından dolayı en az 7 gündür tedavi gören hastalar arasından seçilmiştir (n=20). Deneklerin servislere dağılımı Tablo 2.6'da gösterilmiştir.

Tablo 2.6 Asıl Araştırma Kontrol Deneklerinin Hacettepe Hastanesi Servislerine Dağılımı

Servis	Denek Sayısı
Ortopedi	6
Genel Cerrahi	5
Kadın Hastalıkları.. ..	4
Cildiye	3
Dahiliye	2
	n = 20

Kontrol grubu deneklerinin, hastane kayıtlarına ve kendi ifadelerine göre, geçmişte herhangi bir psikiyatrik tanı almış veya tedavi görmüş olmamaları ve halen de bilinen bir psikiyatrik bozukluklarının bulunmaması koşulu aranmıştır.

Kontrol grubunu oluşturan deneklerin yaşları, eğitim düzeyleri ve sözel yetenek puanlarına ilişkin ortalama, standard kayma ve ranjlar Tablo 2.5'de gösterilmiştir. Buna göre, kronik şizofrenikler grubuyla kontrol grubu arasında, bu kontrol değişkenleri üzerinde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Ayrıca, tüm deneklerin dosyaları incelenerek, geçmişlerinde veya son yatırılışlarında bilinen her hangi bir beyin hasarları, epilepsi veya nörolojik bozuklukları, uyuşturucu ya da ilaç bağımlılıkları bulunmaması ve kendilerine son yatırılışlarında elektroşok uygulanmamış olması koşulları aranmıştır.

Görüldüğü gibi, ön araştırmada ve asıl araştırmada aynı denek seçim ölçütleri esas alınmıştır. Ayrıca, önemli bazı kontrol değişkenleri üzerinde her iki araştırmanın gruplarının anlamlı olarak farklılaşmadıkları, yapılan t-test'leri sonucunda anlaşılmıştır. Ön araştırma ve asıl araştırma gruplarının söz konusu kontrol değişkenleri yönünden betimlenmesi Tablo 2.7'de birleştirilerek gösterilmiştir.

Tablo 2.7 Ön Araştırma ve Asıl Araştırma Gruplarının Kontrol Değişkenleri Yönünden Betimlenmesi

	K. Şizofrenikler Grubu			Kontrol Grubu		
	Yaş	Eğitim	Yetenek	Yaş	Eğitim	Yetenek
Ön Araştırma $\bar{X}$ =	29.95	11.95	12.65	29.45	11.4	11.95
(N=40) s =	6.65	2.29	1.79	5.33	8.45	1.83
Ranj =	21-41	8-15	10-15	22-40	8-15	10-15
Asıl Araştırma $\bar{X}$ =	30.75	11.05	12.05	31.1	10.8	12.25
(N=40) s =	7.44	2.33	1.99	7.07	2.57	2.36
Ranj =	20-45	8-15	10-17	20-43	8-16	10-18

Tablo 2.7'den de anlaşılabileceği gibi, asıl araştırmada ön araştırmanın örnekleminin eşdeğer bir örneklemin kurulabildiği görülmektedir. Böylece, asıl araştırmada kullanılan uyarıcı sözcükler, ön araştırma örnekleminde "bilinen" sözcükler arasından seçildiği için, grupların denkliliği dikkate alınarak, bu sözcüklerin araştırma deneklerince de bilindiği varsayılmıştır.

II.2.2. Veri Toplama Araçları

Ön araştırma sonucu bilindiğine karar verilen 79 Türkçe Uyarıcı sözcük arasından 20 sözcük, araştırmanın uyarıcı sözcükleri olarak kullanılmak üzere seçkisiz bir şekilde seçilmiştir. Seçilen uyarıcı sözcükler Tablo 2.8'de gösterilmiştir.

Tablo 2.8 Uyarıcı Sözcükler

ASLAN	KARANLIK	MEYVE	SOĞUK
ÇOCUK	KELEBEK	NEHİR	TATLI
DERT	KIRMIZI	ÖFKE	TOPRAK
EKŞİ	LAMBA	RÜYA	UZUN
KADIN	MASA	SANDALYE	YEŞİL

Sözcük çağrışım araştırmalarında, deneklerin dikkat uzamları da göz önüne alınarak genellikle 20-30 uyarıcı sözcük kullanılmaktadır (Anne, Pons, Lemperiere, 1982; Gordon, Silverstein, Harrow, 1982). Ayrıca, 4 sözcük de alıştırtma yaptırtma amacıyla kullanılmak üzere seçilmiştir. Bu sözcükler, EV, SİYAH, BEBEK ve HIZLI sözcükleridir. Bu 24 uyarıcı sözcük, 130 x 145 mm boyutlarında beyaz kartlar üzerine, 7 mm'lik büyük harf şablonuyla ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca, uyarıcı sözcüklerin basılı olduğu bu kartların deneklere gösterimini kolaylaştırtmak amacıyla, mukavvadan bir platform yapılmıştır.

II.2.3. İşlem

Araştırma, "denekler" bölümünde belirtilen kiliniklerde, klinik yönetimlerince tahsis edilen odalarda, bireysel olarak uygulanmıştır. Uygulama yapılırken şu sıra izlenmiştir: Önce, deneğin kimlik bilgileri sorulurak, Ek 4'de bir örneği verilen form üzerine kaydedilmiştir. Sonra, WAIS'in Bilgi Alt Testini oluşturtan 29 genel bilgi sorusu, testin yönergesine uygun olarak deneğe sorulmuş ve verilen her doğru

yanıt için kayıt formu üzerindeki ilgili bölüme çetele tutulmuştur. Bu testin sonucunda deneğin elde ettiği puan hesaplanarak en az, averaj zekaya karşılık gelen puanın kazanılması durumunda Sözcük Çağrışım Testinin uygulamasına geçilmiştir. Her hangi bir denek, averaj zeka puanına ulaşamadı ise, araştırmanın örnekleme dışına çıkarılmıştır. Bu şekilde dört denek örneklem dışına çıkarılmıştır.

Sözcük Çağrışım Testi uygulanırken önce denekten, kendisine gösterilecek olan sözcüklerin akla ilk getirdiği sözcükleri hızlı bir şekilde söylemesi istenmiştir. Bu amaçla kullanılan standard yönergenin bir örneği Ek 7'de verilmiştir. Sonra, alıştırmaya maddeleri olan EV, SİYAH, BEBEK ve HIZLI sözcükleri, bu sıra ile tek tek verilerek deneğin teste alışması sağlanmıştır. Deneğin bu aşamada yaptığı yönergeye uygun olmayan çağrışımlar, yönergeye bağlı kalınarak düzeltilmiştir. Alıştırma amacıyla yapılan bu uygulamayı başaramama nedeniyle örneklem dışına çıkarılan denek olmamıştır.

Daha sonra, esas uyarıcı sözcükler görsel olarak ve tek tek sunulmuş, deneğin çağrışımlarıyla birlikte her sözcük için harcanan reaksiyon süreleri kayıt formu üzerine işlenmiştir. Söz konusu kayıt formunun bir örneği Ek 8'de verilmiştir.

Deneğin bir uyarıcı sözcüğe yaptığı çağrışımın reaksiyon süresi kronometre aracılığıyla ölçülmüştür. Bunun için de, uyarıcı sözcüğün yazılı olduğu kartın önü açılıp deneğe gösterilmeye başlandığı anda kronometre çalıştırılmış, denek ilk

sözel tepkisini verdiği anda ise durdurulmuş ve arada geçen süre reaksiyon süresi olarak kabul edilmiştir.

20 uyarıcı sözcüğün deneklere sunulma sırası, kartların karıştırılması yoluyla seçkisizleştirilmiştir. Uygulama esnasında araştırmacı deneğin tepkisini kaydettikten sonra kartı çevirmiş ve kartın arkasında bulunan numarayı tepkinin önüne kaydetmiştir. Böylece, denek bir uyarıcı sözcüğü görüp çağrışım yaptığı sırada, araştırmacı deneğin hangi uyarıcı sözcüğe tepki verdiğinden habersiz kalmıştır. Böylelikle, araştırmacının yüz ifadesinin karıştırıcı bir değişken olması önlenmeye çalışılmıştır.

II.2.4. Puanlama

Çağrışımların mantıksal bağlantı derecesi, Moran (1953)'in geliştirdiği ve ilgili kaynaklarda değişik adlarla nitelenen (örn., "Moran's scale of logical relatedness", "degree of logical connection", "logical distance of the association") bir ölçek aracılığı ile yargıcılar tarafından değerlendirilmiştir.

Moran'ın bu ölçeğinin geçerliği, psikiyatrik belirtilerin şiddetinin (severity) klinik bir göstergesi olarak sağlanmıştır (Mefferd, Moran, Kimble, 1960; DeWolfe, 1973'de sözü edilmiştir). Daha sonra, bu ölçeğin tepki yaygınlığı ölçüsüyle arasındaki .57 ile .66'lık anlamlı korelasyonlarla ve 'idiosyncratic' tepkiler ölçüsüyle arasındaki -.54 ile -.60'lık anlamlı korelasyonlar ile güvenilir olduğu

gösterilmiştir (Silverstein ve Harrow, 1982).

Moran'ın 5-dereceli bu ölçeği ile, uyarıcı ve çağrışım sözcüğü birlikte değerlendirilmekte ve aralarındaki mantıksal ilişki 0 ile 4 arasında puanlanmaktadır. Buna göre uyarıcı ile eş-anlamlı veya zıt-anlamlı çağrışımlara (örn., RÜYA-Düş, KISA-Uzun) 4 puan verilmektedir. Uyarıcı ve çağrışım arasında işlevsel, atıfsal veya kategorik bir benzerlik ya da ilişki bulunuyorsa (örn., İĞNE-İplik, MASA-Sandalye), bu tür bir ilişki 3 puanla değerlendirilmektedir. Eğer uyarıcı ile anlamsal olarak uzak, teğetsel bir çağrışım söz konusu ise (örn., GÖVDE-Tırnak, NEHİR-Dünya), bu tür bir ilişki 2 puan almaktadır. Uyarıcı ile çağrışım arasında görünür bir anlam ilişkisi bulunmuyorsa (örn., EKŞİ-Gömlek, SOBA-Peynir), 1 puan olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğe göre, bloke olma (örn., KELEBEK- _____), çok sözcüklü tepki (örn., HIZLI-Yarış arabası), uyarıcı tekrarlama (örn., KADIN-Kadın), klang çağrışım örn., PENCERE-Tencere), neolojistik tepki (örn., KARANLIK-Mancakı) gibi tepki dağılımları ve 4-1 arası puanlanamayan diğer tepkiler 0 puan almaktadır.

Moran Ölçeğinde, mantıksal bağlantı derecesi puanları, ortalamalar açısından 4.00 ile 0.00 arasında değişebilmektedir. Yüksek puanlar (4-3), kuvvetli mantıksal bağlantıyı (logical relatedness) ya da kuvvetli çağrışımsal gücü (associative strength), düşük puanlar (2-1-0) ise, mantıksal bağlantının ya da çağrışımsal kuvvetin zayıflığını veya gevşekliğini (looseness) göstermektedir.

Araştırmada elde edilen çağrışımların değerlendirilmesi, psikolojiyle akademisyen olarak ilgilenen ve ölçek kullanımında deneyimli üç yargıcı tarafından yapılmıştır.

Elde edilen 800 uyarıcı-çağrışım çiftinin birbirinden farklı olan 352 tanesini, araştırmacı önce kendisi değerlendirmiş, sonra da üç yargıcıya vererek bağımsız olarak değerlendirmelerini sağlamıştır. Yargıcılara bu amaçla, bir örneği Ek 9'da görülen ve ölçeğin tanıtıldığı ayrıntılı yönerge verilmiştir. Uyarıcı-çağrışım sözcük çiftleri standard kağıtlar üzerine yazılı şekilde ve seçkisiz bir sıralama ile yargıcılara verilmiştir. Yargıcılar, yönergedeki örnekler önlerinde açık olmak üzere ve körlemesine olarak bu 352 kağıt fişi Moran Ölçeğinin 5 kategorisine ayırmışlardır.

Yargıcıların bu değerlendirme görevini yüksek bir anlaşma düzeyi ile yapıp yapamadıkları, değerlendirmeleri arasında alınan korelasyonlarla ölçülmüştür. Buna göre, araştırmacının kendi değerlendirmesi ile yargıcılarınkiler arasında $r = .81$ ile $r = .93$ gibi yüksek, pozitif ve anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Yargıcıların ikili uyuşum dereceleri, 364 (352 farklı çift + 12 farklı blokaj tepkisi) sözcük çiftine verdikleri 0 ile 4 arasındaki puanlar esas alınarak hesaplanan Pearson Korelasyonları ile elde edilmiştir. Söz konusu korelasyonlar Tablo 2.9'da gösterilmiştir.

Tablo 2.9 Araştırmacı ve Yargıcıların Değerlendirmeleri
Arasındaki Korelasyonlar

Yargıcılar	A	1	2	3
A	-			
1	.93	-		
2	.83	.85	-	
3	.82	.83	.81	-

(A : Araştırmacı)

Araştırmacınıninkiler hariç olmak üzere, üç yargıcı ile ilgili korelasyonların z' dönüştürüm yoluyla hesaplanan ortalaması, $\bar{r} = .83$ olarak bulunmuştur. Bu değer $p < .001$ 'de 362 s.d. ile anlamlıdır.

Deneklerin kişisel ortalama mantıksal bağlantı puanları ise, 20 uyarıcı sözcüğün her biri için yapmış oldukları çağrışımlara yargıcıların çoğunluğu tarafından verilen mantıksal bağlantı puanlarının ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Buna göre, bir sözcük çifti, 3 yargıcının salt çoğunluğu tarafından kaç puanla değerlendirildiyse, o puan söz konusu sözcük çiftinin mantıksal bağlantı derecesini oluşturmuştur. Toplam 352 sözcük çifti içerisinde yalnızca 25'inde üç yargıcı birbirlerinden tümüyle farklı puanlar vermişlerdir. Bu 25 çiftin puanlarının saptanmasında ise, araştırmacının, yargıcılardan önce yapmış bulunduğu kendi değerlendirmesi belirleyici olmuştur. Bu sözcük çiftlerinin 19'u kontrol grubu deneklerinden, geriye kalan 6'sı ise kronik şizofrenik grubu deneklerinden elde edilen çağrışımlardır.

Yargıcıların salt çoğunluk kararıyla her bir sözcük çifti için bu yolla hesaplanan mantıksal bağlantı derecelerinin 20 uyarıcı için alınan ortalamaları, deneklerin kişisel mantıksal bağlantı puanlarını oluşturmuştur. Yargıcıların çoğunluk kararı yerine her birinin verdikleri puanın ortalamasını almaktan ise, Moran Ölçeği üzerinde gerçekte var olmayan puanlara yol açması olasılığından dolayı kaçınılmıştır.

Deneklerin kişisel reaksiyon süresi ortalamaları ise her deneğe uygulanan 20 uyarıcı sözcüğe verilen tepkilerin sürelerinin ortalaması alınarak ve saniye cinsinden hesaplanmıştır. Ancak bu hesaplama yapılırken, verilmesi 30 saniyeyi aştığı için blokaj olarak değerlendirilen çağrışımlar ve hiç çağrışım verilmemesi nedeniyle blokaj olarak değerlendirilen durumlar, standard bir şekilde 31 saniye olarak kabul edilmiştir. Bu durumdaki tepkilerin ortalamaya hiç katılmaması deneğin reaksiyon süresi ortalamasını yapay olarak düşürmekte, olduğu gibi katılması ise yapay olarak yükseltmektedir. Bu nedenle blokaj tepkileri otomatik olarak 31 saniye kabul edilmiştir. Bu durumdaki çağrışımların, toplam 800 tepki arasında 24 tane olduğu ve bunun 10'unun şizofrenik deneklerden, 14'ünün ise kontrol deneklerinden geldiği görülmüştür.

BÖLÜM III

B U L G U L A R

Araştırmada cevap aranan sorunun ışığı altında bulgular üç ayrı başlık altında özetlenmiştir. Birinci alt bölümde, grupların mantıksal bağlantı derecesi puanlarına; ikinci alt bölümde ise, reaksiyon sürelerine uygulanan analizlere yer verilmiştir. Son alt bölümde de mantıksal bağlantı derecesi ve reaksiyon süresi ölçüleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

III.1. Mantıksal Bağlantı Derecesine İlişkin Bulgular

Puanlama bölümünde anlatıldığı şekilde, araştırmada elde edilen çağrışımları yargıcılar 0 ile 4 puan arasında değerlendirmişler ve bu yolla grupların her bir uyarıcı sözcük için mantıksal bağlantı derecesi puanları elde edilmiştir. Şizofrenik ve kontrol grupları ile uyarıcı sözcükler arasında, ortalama mantıksal bağlantı derecesi puanları yönünden bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla, elde edilen bu puanlara, 2x20 (şizofrenik-kontrol x uyarıcı sözcükler) faktörlü, son faktörde tekrar ölçümlü deney desenine uygun varyans analizi uygulanmıştır. Grupların uyarıcı sözcük mantıksal bağlantı derecesi ile elde edilen ortalamaları ve standard kaymaları Tablo 3.1'de, bu verilere uygulanan varyans analizi sonuçları ise Tablo 3.2'de özetlenmiştir.

Tablo 3.1 Grupların Mantıksal Bağlantı Derecesi Ortalama, Standard Kayma ve Ranjları

	$\bar{X}$	s	Ranj
Şizofrenik	2.658	.758	0.00 - 3.30
Kontrol	2.907	.437	1.30 - 3.25
GENEL	2.783	.624	0.00 - 3.30

Tablo 3.2. Grupların Mantıksal Bağlantı Derecesi Yönünden Karşılaştırılmasına İlişkin Variyans Analizi Sonuçları

Kaynak	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama Kare	F	
A	12.5	1	12.5	1.63	
Hata	291.8	38	7.68		
B	84.5	19	4.45	5.27	p < .01
A x B	15	19	.79	.93	
Hata	614.4	722	.85		
Toplam	1018.2	799			

A : Gruplar (şizofrenik-kontrol) B : Uyarıcı Sözcükler

Tablo 3.2'den izlenebileceği gibi, analiz sonucunda gruplar temel etkisi bulunmamıştır. Şizofrenik deneklerin çağrışımlarının mantıksal bağlantı derecesi ortalaması ($\bar{X} = 2.658$) ile, kontrol deneklerinin çağrışımlarının mantıksal bağlantı derecesi ortalaması ($\bar{X} = 2.907$) arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Diğer taraftan, analiz sonucunda uyarıcı sözcükler temel etkisi bulunmuştur. Araştırmada kullanılan uyarıcı sözcükler, ortaya çıkardıkları çağrışımların mantıksal bağlantı puanları açısından birbirinden anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir ($F_{19,722} = 5.27$; $p < .01$). Analiz sonucunda, ortalama mantıksal bağlantı puanları üzerinde gruplar ile uyarıcı sözcüklerin anlamlı bir ortak etkisinin bulunmadığı gözlenmiştir. Uyarıcı sözcüklere göre, çağrışımların mantıksal bağlantı derecesi ortalamaları ve standard kaymaları Tablo 3.3'de gösterilmiştir.

Tablo 3.3 Uyarıcı Sözcüklere Göre, Çağrışımların Mantıksal Bağlantı Ortalama ve Standard Kaymaları

Uyarıcı Sözcük	$\bar{X}$	s	Uyarıcı Sözcük	$\bar{X}$	s
SOĞUK	3.53	.93	NEHİR	2.68	.92
KARANLIK	3.35	.80	DERT	2.63	1.15
UZUN	3.18	1.38	TOPRAK	2.63	.95
KADIN	3.13	1.30	YEŞİL	2.58	.96
TATLI	3.10	1.34	ASLAN	2.55	1.01
EKŞİ	3.05	1.38	MEYVE	2.48	1.15
LAMBA	2.85	.66	ÇOCUK	2.48	1.13
KIRMIZI	2.78	1.10	MASA	2.48	1.11
ÖFKE	2.75	.90	RÜYA	2.45	1.34
SANDALYE	2.73	.85	KELEBEK	2.30	1.16

Uyarıcı sözcüklerin ortaya çıkardıkları çağrışımların mantıksal bağlantı ortalamalarının karşılaştırılması ise, Duncan Testi (Kirk, 1968) aracılığıyla yapılmıştır. Yirmi uyarıcı sözcük arasındaki olası 190 çift karşılaştırmaların

37'si $p < .01$ düzeyinde, 25'i ise $p < .05$ düzeyinde anlamlı olarak farklı bulunmuştur.

Yapılan bu karşılaştırmalar sonucunda, SOĞUK sözcüğü; KELEBEK, RÜYA, MASA, ÇOCUK, MEYVE, ASLAN, YEŞİL, TOPRAK, DERT, NEHİR, SANDALYE, ÖFKE, KIRMIZI ve LAMBA sözcüklerinden anlamlı olarak farklı bulunmuştur ($W=.64$; s.d. =20; $p < .01$). Ayrıca KELEBEK sözcüğü EKŞİ sözcüğünden de anlamlı olarak farklıdır ($W = .51$; s.d. = 20; $p < .05$).

Bunun gibi, KARANLIK sözcüğü, KELEBEK, RÜYA, MASA, ÇOCUK, MEYVE, ASLAN, YEŞİL, TOPRAK, DERT ve NEHİR sözcüklerinden anlamlı olarak farklı bulunmuştur ($W = .64$; s.d. =19; $p < .01$). Ayrıca KARANLIK sözcüğü; SANDALYE, ÖFKE, KIRMIZI ve LAMBA sözcüklerinden de anlamlı olarak farklıdır ($W = .50$, s.d. = 19, $p < .05$).

UZUN sözcüğü de, KELEBEK, RÜYA, MASA, ÇOCUK ve MEYVE sözcüklerinden anlamlı olarak farklı bulunmuştur ($W = .64$; s.d. = 18; $p < .01$). Yine UZUN sözcüğü; ASLAN, YEŞİL, TOPRAK ve DERT sözcüklerinden de anlamlı olarak farklıdır ($W = .50$; s.d. = 18; $p < .05$).

Benzer şekilde, KADIN sözcüğü; KELEBEK, RÜYA, MASA, ÇOCUK ve MEYVE sözcüklerinden anlamlı olarak farklı bulunmuştur ($W = .64$; s.d. = 17; $p < .01$). KADIN sözcüğü ayrıca; ASLAN, YEŞİL, TOPRAK ve DERT sözcüklerinden de anlamlı olarak farklıdır ($W = .50$; s.d. = 17; $p < .05$).

TATLI sözcüğü ise; KELEBEK ve RÜYA sözcüklerinden anlamlı olarak farklıdır ($W = .63$; s.d. = 16; $p < .01$). Yine TATLI sözcüğü; MASA, ÇOCUK, MEYVE, ASLAN ve YEŞİL sözcüklerinden de anlamlı olarak farklı bulunmuştur ($W = .49$; s.d. = 16; $p < .05$).

Aynı şekilde EKŞİ sözcüğü de; KELEBEK sözcüğünden anlamlı olarak farklı bulunmuştur ($W = .63$; s.d. = 15; $p < .01$). EKŞİ sözcüğü ayrıca; RÜYA, MASA, ÇOCUK, MEYVE ve ASLAN sözcüklerinden de anlamlı olarak farklıdır ($W = .49$; s.d. = 15; $p < .05$). Ayrıca LAMBA ve KELEBEK sözcükleri de birbirlerinden anlamlı olarak farklı bulunmuştur ($W = .49$; s.d. = 14; $p < .05$).

III.2.Reaksiyon Süresine İlişkin Bulgular

Şizofrenik ve kontrol grupları arasında, reaksiyon süresi ortalamaları açısından bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla, deneklerin reaksiyon süresi ölçümlerine 2×20 (şizofrenik-kontrol X uyarıcı sözcükler) faktörlü, son faktörde tekrar ölçümlü deney desenine uygun varyans analizi uygulanmıştır. Grupların reaksiyon süresi ortalamaları ve standard kaymaları Tablo 3.4'de, bu verilere uygulanan varyans analizi sonuçları ise, Tablo 3.5'de gösterilmiştir.

Tablo 3.4 Grupların Reaksiyon Sürelerinin Ortalama, Standard Kayma ve Ranjları

	$\bar{X}$ (sn.)	s	Ranj
Şizofrenik	4.036	3.17	1.53 - 12.63
Kontrol	3.802	2.27	1.30 - 8.58
GENEL	3.919	2.73	1.30 - 12.63

Tablo 3.5 Grupların reaksiyon Süreleri Yönünden Karşılaştırılmasına İlişkin Variyans Analizi Sonuçları

Kaynak	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama Kare	F	
A	11	1	11	.072	p<.05
Hata	5780.6	38	152.1		
B	935	19	49.2	1.836	
A x B	397.8	19	29.9	.781	
Hata	19340.6	722	26.8		
Toplam	26465	799			

A : Gruplar (şizofrenik-kontrol) B : Uyarıcı Sözcükler

Tablo 3.5'den izlenebileceği gibi, analiz sonucunda gruplar temel etkisi bulunmamıştır. Şizofrenik deneklerin çağrışımlarının reaksiyon süresi ortalaması ($\bar{X}$ = 4.036) ile, kontrol deneklerinin çağrışımlarının reaksiyon süresi ortalaması ($\bar{X}$ = 3.802) arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Diğer taraftan, analiz sonucunda uyarıcı sözcükler temel etkisi bulunmuştur. Araştırmada kullanılan uyarıcı sözcükler, ortaya çıkardıkları çağrışımların reaksiyon süreleri açısından birbirinden anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir.

($F_{19,722} = 1.836$; $p < .05$). Analiz sonucunda ortalama reaksiyon süreleri üzerinde gruplar ile uyarıcı sözcüklerin anlamlı bir ortak etkisinin bulunmadığı gözlenmiştir. Uyarıcı sözcüklere göre, çağrışımların reaksiyon süresi ortalamaları ve standard kaymaları Tablo 3.6'da gösterilmiştir.

Tablo 3.6 Uyarıcı Sözcüklere Göre, Çağrışımların Reaksiyon Süresi Ortalama ve Standard Kaymaları

Uyarıcı Sözcük	$\bar{X}$	s	Uyarıcı Sözcük	$\bar{X}$	s
KELEBEK	6.10	8.90	KIRMIZI	3.78	5.70
RÜYA	5.81	7.47	EKŞİ	3.71	5.31
TOPRAK	5.66	8.15	KADIN	3.64	4.20
MEYVE	5.43	2.33	ÖFKE	3.58	5.07
MASA	4.19	6.47	KARANLIK	3.18	2.47
TATLI	4.14	6.53	LAMBA	2.97	4.00
YEŞİL	4.10	6.49	ASLAN	2.91	2.58
UZUN	4.08	7.88	SANDALYE	2.85	3.33
ÇOCUK	3.84	3.96	NEHİR	2.45	1.60
DERT	3.81	6.40	SOĞUK	2.11	1.71

Uyarıcı sözcüklerin ortaya çıkardıkları çağrışımların reaksiyon süresi ortalamalarının karşılaştırılması ise, Duncan Testi aracılığıyla yapılmıştır. Yirmi uyarıcı sözcük arasındaki olası 190 çift karşılaştırmadan yalnızca 3'ü $p < .01$ düzeyinde ve yine yalnızca 13'ü $p < .05$ düzeyinde anlamlı olarak farklı bulunmuştur.

Yapılan karşılaştırma sonucunda, KELEBEK sözcüğü; SOĞUK ve NEHİR sözcüklerinden anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur

($W = 3.61$; $s.d. = 20$; $p < .01$). Ayrıca yine KELEBEK sözcüğü; SANDALYE, ASLAN, LAMBA ve KARANLIK sözcüklerinden de anlamlı olarak farklıdır ($W = 2.84$; $s.d. = 20$; $p < .05$).

Bunun gibi, RÜYA sözcüğü SOĞUK sözcüğünden anlamlı olarak farklıdır ($W = 3.59$; $s.d. = 19$; $p < .01$). RÜYA sözcüğü ayrıca; NEHİR, SANDALYE, ASLAN ve LAMBA sözcüklerinden de anlamlı olarak farklı bulunmuştur ($W = 2.82$; $s.d. = 19$; $p < .05$).

Benzer şekilde, TOPRAK sözcüğü de; SOĞUK, NEHİR ve SANDALYE sözcüklerinden anlamlı olarak farklı bulunmuştur ($W = 2.81$; $s.d. = 18$; $p < .05$). MEYVE sözcüğü ise, SOĞUK ve NEHİR sözcüklerinden anlamlı olarak farklıdır ($W = 2.79$; $s.d. = 17$; $p < .05$).

III.3. Mantıksal Bağlantı ve Reaksiyon Süresi Arasındaki Korelasyonlara İlişkin Bulgular

Deneklerin çağrışımlarının mantıksal bağlantı dereceleri ile reaksiyon süreleri arasında sistematik bir ilişkinin olup olmadığını test etmek için, bu iki değişkenle ilgili olarak deneklerden elde edilen ortalama puanlar arasındaki korelasyona bakılmıştır. Grupların mantıksal bağlantı derecesi puanları ile reaksiyon süreleri arasındaki Pearson Korelasyonları Tablo 3.7'de gösterilmiştir.

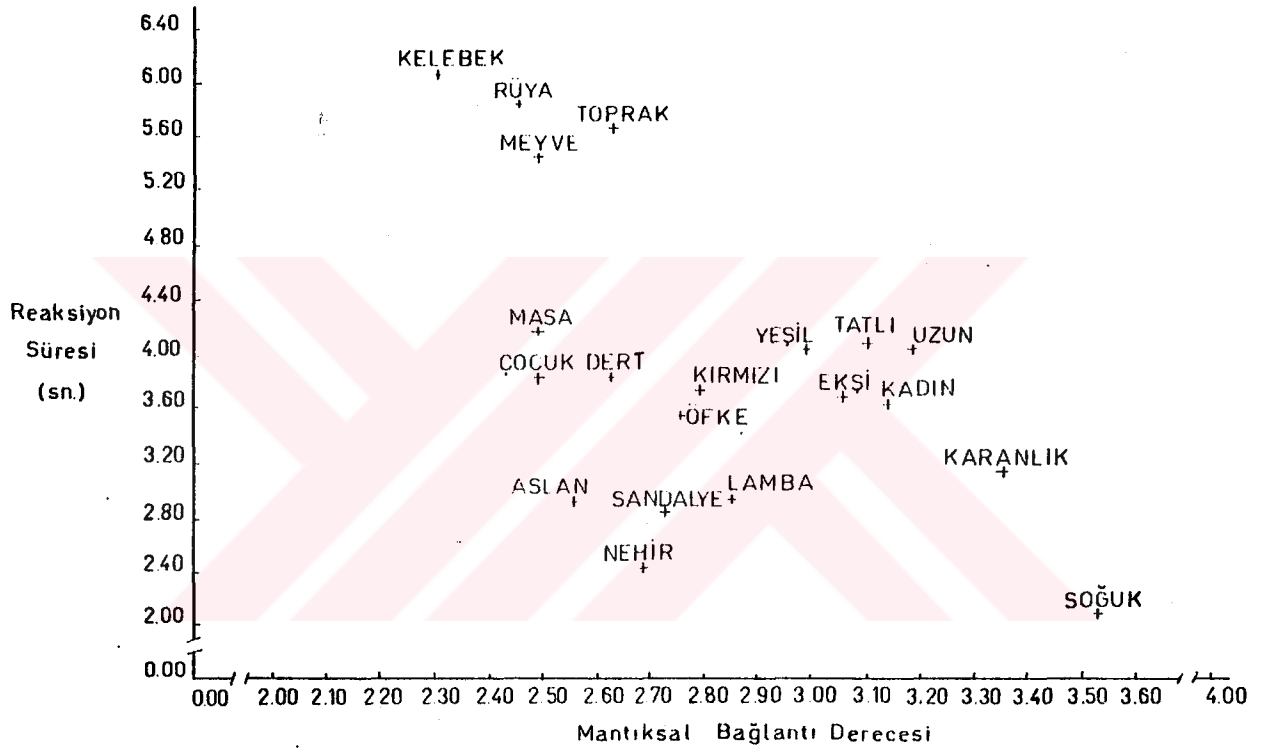
Tablo 3.7 Grupların Mantıksal Bağlantı Derecesi Puanları ve Reaksiyon Süreleri Arasındaki Pearson Korelasyonları

Şizofrenik	Kontrol	GENEL
$r = - .26$	$r = -.60$	$r = - .36$
s.d.=20-2=18	s.d.=20-2=18	s.d.=40-2=38
	$p < .01$	$p < .05$

Tablo 3.7'den de izlenebileceği gibi, şizofrenik deneklerin mantıksal bağlantı puanları ve reaksiyon süreleri arasındaki korelasyon $r = -.26$ 'dır ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bununla beraber, kontrol deneklerinin söz konusu puanları arasındaki korelasyon ise istatistiksel olarak anlamlıdır ($r = -.60$; s.d. = 20 - 2 = 18; $p < .01$). Diğer taraftan, her iki grubun mantıksal bağlantı ve reaksiyon süresi puanları birlikte değerlendirildiğinde yine istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon elde edilmiştir ($r = - .36$; s.d. = 40 - 2 = 38; $p < .05$). Ancak grupların $r = - .26$ ve $r = - .60$ şeklinde ortaya çıkan bu korelasyon katsayıları arasındaki fark, z testi ile yapılan değerlendirmeye göre, anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Deneklerin bireysel mantıksal bağlantı ortalamalarıyla bireysel reaksiyon süresi ortalamaları arasında hesaplanan korelasyonlar gibi, ayrıca uyarıcı sözcüklerin ortaya çıkardığı çağrışımların ortalama mantıksal bağlantı ve reaksiyon süresi puanları (Tablo 3.3 ve 3.6'da gösterilen ortalamalar)

arasındaki korelasyon da incelenmiştir. Söz konusu bu korelasyon da istatistiksel olarak anlamlıdır ($r = -.58$; s.d. = $20 - 2 = 18$; $p < .01$). Denekler yerine, uyarıcı sözcükler esas alınarak elde edilen, mantıksal bağlantı ve reaksiyon süresi ortalamaları arasındaki bu ilişki Şekil 3.1'de gösterilmiştir.

Şekil 3.1 Uyarıcı Sözcüklerin Esas Alınmasıyla Elde Edilen Mantıksal Bağlantı ve Reaksiyon Süresi Ortalamaları Arasındaki İlişki

III.4. Başat Tepkilere İlişkin Bulgular

Bu araştırmada normatif bir inceleme yapılmamakla birlikte, tüm örneklemin çağrışım frekansları kendi içinde değerlendirilebilmektedir. Bu yolla, uyarıcı sözcüklere göre gruplardan elde edilen başat tepkilerin belirlenmesi ve

karşılaştırılması mümkün olmaktadır. Başat tepki, bir uyarıcı sözcük için tüm örneklemden elde edilen 40 çağrışımın içinde en sık görülen tepkidir. Araştırmada kullanılan uyarıcı sözcüklerin başat ve diğer tepkileri Ek 10'da verilmiştir.

Başat tepkiler dikkate alındığında, en yüksek mantıksal bağlantı ortalaması ortaya çıkan ilk 6 sözcüğün başat tepkilerinin (SOĞUK-Sıcak, KARANLIK -Aydınlık, UZUN-Kısa, KADIN-Erkek, TATLI-Acı, EKŞİ-Tatlı) frekansları toplamı 125 dir. Öte yandan, en düşük mantıksal bağlantı ortalaması ortaya çıkaran ilk 6 sözcüğün başat tepkilerinin (KELEBEK-Uçmak/Kuş/Böcek/--, RÜYA- Uyku, MASA-Sandalye, MEYVE-Sebze, ÇOCUK-Bebek, ASLAN-Kaplan) frekansları toplamı 82'dir. Bu 207 başat tepkinin oranları arasındaki fark ise anlamlıdır ($z = 2.92$; $p < .01$).

Diğer taraftan, en uzun reaksiyon süresine yol açan ilk 4 uyarıcı sözcüğün başat tepkilerinin (KELEBEK-Uçmak/Kuş/Böcek/--, RÜYA- Uyku, TOPRAK-Taş/Bitki/--, MEYVE-Sebze) frekansları toplamı 45'dir. Oysa, en kısa reaksiyon süresine yol açan ilk 4 uyarıcı sözcüğün başat tepkilerinin (SOĞUK-Sıcak, NEHİR-Irmak, SANDALYE-Masa, ASLAN-Kaplan) frekansları toplamı 72'dir. Bu 117 başat tepkinin oranları arasındaki fark da anlamlıdır ($z = 2.40$, $p < .05$).

Ayrıca, araştırma örnekleminde elde edilen başat tepkilerin frekans toplamalarının gruplara dağılımı açısından da

bir farklılık gözlenmektedir. Yirmi uyarıcı sözcük için elde edilen başat tepkilerin frekanslarının gruplara dağılımı Tablo 3.8'de gösterilmiştir.

Tablo 3.8 Başat Tepki Frekanslarının Gruplara Dağılımı

Frekans					Frekans				
Uyarıcı	Çağrışım	Ş	K	G	Uyarıcı	Çağrışım	Ş	K	G
SOĞUK	Sıcak	13	14	27	NEHİR	Irmak	6	7	13
KARANLIK	Aydınlık	7	11	18	DERT	Üzüntü	2	3	5
UZUN	Kısa	10	15	25	TOPRAK	Taş	—	3	3
						Bitki	1	2	3
						—	2	1	3
KADIN	Erkek	9	11	20	YEŞİL	Kırmızı	3	3	6
						Mavi	3	3	6
						Renk	3	3	6
TATLI	Acı	7	9	16	ASLAN	Kaplan	6	10	16
EKŞİ	Tatlı	8	11	19	MEYVE	Sebze	4	7	11
LAMBA	Işık	11	10	21	ÇOCUK	Bebek	3	7	10
KIRMIZI	Al	4	3	7	MASA	Sandalye	9	11	20
ÖFKE	Sinir	2	11	13	RÜYA	Uyku	3	6	9
SANDALYE	Masa	5	11	16	KELEBEK	Uçmak	2	2	4
						Kuş	3	1	4
						Böcek	1	3	4
						—	1	3	4
Toplam Frekans							128	181	309

(Ş) Şizofrenik Grup (K) Kontrol Grubu (G) Genel

Tablo 3.8'de verilen başat tepkilerin gruplara dağılımı incelendiğinde; araştırmada elde edilen 800 çağrışımın 309'unun başat tepkileri oluşturduğu görülmektedir. Bunlardan 128'i (% 41.1) şizofreniklerden gelirken, 181'i (% 58.6) kontrol grubundan kaynaklanmıştır. Aradaki fark ise anlamlıdır ($z = 2.96$; $p < .01$).

BÖLÜM IV

T A R T I Ş M A

Hatırlanacağı gibi, bu araştırmanın amacı, mantıksal bağlantı derecesi ve reaksiyon süresi ölçüleri açısından, ana dilleri Türkçe olan şizofrenik ve kontrol deneklerinin çağrışımları arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığını incelemektir.

Bu amaçla, birinci bölümde, önce şizofreni konusu genel olarak tanıtılmış ve şizofrenik kişilerin düşünce süreçlerinde gözlenen bozuklukları sözcük çağrışım tekniği ile inceleyen araştırmaların bulguları özetlenmişti. Daha sonra da, bu araştırmanın Moran Ölçeğinin kaynaklandığı araştırmadan (Moran, 1953) sonra, normal deneklerden oluşan bir kontrol grubunun kullanıldığı ilk araştırma olduğu ifade edilmişti. İzleyen bölümlerde de araştırmanın yöntemi ve bulguları özetlenmişti. Bu bölümde ise, araştırmanın bulguları tartışılmış ve yorumlanmıştır. Önce mantıksal bağlantı derecesi, sonra da reaksiyon süresi ile ilgili bulguların tartışılmasına yer verilmiştir. Daha sonra da, bu iki ölçüm arasındaki ilişkiler tartışılmıştır.

IV.1. Mantıksal Bağlantı Derecesi

Mantıksal bağlantı derecesi ile ilgili verilerin analizi sonucunda grupların çağrışımları arasında mantıksal bağlantı dereceleri açısından anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Ancak, istatistiksel bakımdan anlamlılık düzeyine ulaşmakla birlikte, şizofrenik deneklerin çağrışımlarının mantıksal bağlantı puanları ortalamasının ($\bar{X} = 2.658$), kontrol deneklerinininkinden ($\bar{X} = 2.908$) daha düşük olduğu gözlenmiştir. Oysa, bu araştırmanın kaynaklandığı Moran'ın araştırmasında, şizofrenik grubun mantıksal bağlantılarının anlamlı bir şekilde daha zayıf olduğu bulgusu elde edilmiştir (Moran, 1953). Moran'ın araştırmasında şizofrenik grubun mantıksal bağlantı puanları ortalaması $\bar{X} = 2.356$, kontrol grubunun ortalaması ise $\bar{X} = 2.540$ 'dır ve aradaki fark, uygulanan t-testi sonucunda $p < .001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Bu iki araştırmanın bulguları arasındaki farklılıklar çeşitli etkenlerden kaynaklanmış olabilir. Bu etkenlerden biri, bu araştırmanın ana dili Türkçe olan deneklerle yapılmış olmasıdır. Bilindiği gibi, çeşitli diller arasında günlük dilde yaygınlıkla kullanılan sözcük sayıları açısından önemli farklılıklar vardır. Örneğin, İngilizce ve Türkçe sözlükleri incelendiğinde de kolayca anlaşılabileceği gibi, İngilizce'de Türkçe'dekinden daha fazla sözcük bulunmaktadır. Her ne kadar bu sözcüklerin hepsi de günlük dilde yaygınlıkla kullanılsa bile, İngilizce'de günlük dilde kullanılan sözcüklerin sayısının Türkçe'dekinden fazla olma olasılığı büyüktür. Bunun doğal bir sonucu olarak da, ana dili İngilizce olan denekler, çağrışımlarını daha geniş bir sözcük örnekleminde seçmiş olabilirler. Buna karşın, ana dili Türkçe

olan denekler ise, çağrışımlarını daha sınırlı bir sözcük örneklemeden seçmiş olabilirler.

Sözcük dağarcığı genişledikçe, kişinin yapabileceği çağrışımların da çeşitliliği o denli artabilir. Söz konusu bu artma ise, mantıksal bağlantı ölçeği üzerinde genellikle düşük puanlar alan "idiosyncratic" tepkilerin de artması anlamına gelebilir. İngilizce ve Türkçe dillerinin sözcük dağarcıkları arasındaki bu farklılık, Moran'ın ve şimdiki araştırmanın sonuçları arasındaki farklılığı ortaya çıkaran önemli bir etken olabilir.

Moran'ın araştırmasıyla şimdiki araştırmanın bulguları arasındaki farklılığın ikinci bir nedeni de, psikiyatrik tanı sistemlerinde son 30 yılda meydana gelen değişiklikler olabilir. Bilindiği gibi, psikiyatrik tanı sistemleri yaklaşık her on yılda bir revizyondan geçirilmektedir (örn., DSM I, DSM II, DSM III gibi). Tanı sistemlerindeki bu değişiklikler sonucu şizofreni tanısının sınırları ivice daraltılmış ve şizofreni daha ciddi bozuklukları simgeleyen kronik beyin sendromları, yaşlılık psikozu ve şizofektif bozukluklardan ayırdedilmiştir. Bunun bir sonucu olarak, Moran'ın şizofrenik denekleri, şimdilerde şizofreni tanısı konulmayan bu türden bozuklukları olan kişileri de kapsamış olabilir. Bu ise, kontrol grubuyla aralarında gösterdikleri çağrışım farklılıklarının abartılmasına neden olmuş olabilir. Oysa, bu çalışmada, yöntem bölümünde de belirtildiği gibi, uygulama yapılan kliniklerde resmen kullanılsa bile,

büyük ölçüde DSM III'ün ölçütleri dikkate alınarak konulan tanılarına dayalı olarak bir örneklem oluşturulmuştur. Dolayısıyla, bu araştırmanın örneklem grubu Moran'inkine göre daha homojen bir grubu temsil etmektedir. Bu nedenle, iki araştırma arasında gözlenen farklı sonuçlar, örneklem gruplarının oluşturulmasından ve tanı sistemlerinde son yıllarda meydana gelen değişmelerden kaynaklanmış olabilir.

Her iki araştırmanın örneklemeleri arasındaki farklılıklardan bir başkası da, deneklerin yaşları ve cinsiyetleri ile ilgilidir. Moran'ın araştırmasında kronik şizofrenik denekler tümüyle erkek deneklerden oluşmuş ve yaş ortalamaları 40'dır. Oysa, bu araştırmanın örnekleminde cinsiyetler eşit oranda temsil edilmiş ve kronik şizofrenik deneklerin yaş ortalaması 30'dur. Şizofreninin giderek daha fazla bilişsel yıkıma uğratan bir bozukluk olduğu dikkate alındığında, Moran'ın şizofreniklerinde gözlenen düşünce bozukluğunun daha ileri aşamada olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, iki araştırmanın bulguları arasında gözlenen farklılık, Moran'ın deneklerinin gösterdikleri çağrışım bozukluklarının, yaşlarına bağlı olarak daha fazla olmasından kaynaklanmış olabilir.

Daha da önemlisi, Moran'ın araştırması, nöroleptik ilaçların henüz etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmadığı bir dönemde yapılmıştır. Oysa, günümüzde şizofreni atakları bu ilaçlar aracılığıyla görece olarak çok kısa sürelerde yatıştırılabilmektedir. Bir başka deyişle, Moran'ın

araştırmasının yapıldığı döneme göre, şizofrenik kişilerin düşünce süreçlerinde gözlenen bozukluklar nöroleptik ilaçlar sayesinde göreceli olarak azaltılmıştır. Bu nitelik, özellikle, bu araştırmanın şizofrenik deneklerinin tümünün nöroleptik ilaç tedavisi altında oldukları dikkate alındığında daha da önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, bu iki araştırmanın bulguları arasındaki farklılığın bir diğer nedeni de, nöroleptik tedavisindeki ilerlemeler olabilir.

İki araştırma arasında bir diğer yöntem farklılığı da, kullanılan uyarıcı sözcüklerle ilgilidir. Moran, araştırmasında sistematik bir şekilde seçtiği 25 sözcüğü kullanmıştır. Bu sözcüklerden 10'u nesnel karşılığı olan somut kavramları (örn., EV, SAAT, KAPI, ÇÖP), geriye kalan 15'i ise soyut kavramları (örn., İNANÇ, ARKADAS, GÜÇLÜ, BÜYÜK) simgeleyen sözcüklerdir. Oysa, bu çalışmada Kent-Rosanoff uyarıcı sözcük listesinden seçkisiz yöntemle sözcükler seçilmiş ve sonuçta, 20 sözcükten 10'unun somut (MASA, SANDALYE, LAMBA, TOPRAK, NEHİR, MEYVE, KELEBEK, KADIN, ÇOCUK ve ASLAN), geriye kalan 10 sözcüğün ise, soyut kavramları simgeleyen sözcükler olduğu anlaşılmıştır.

Moran (1953), gruplar arasında asıl farklılık yaratan uyarıcı sözcüklerin soyut kavramlar olduğunu ileri sürmektedir. Moran, şizofrenik kişilerin soyut kavramları simgeleyen sözcüklere karşı, mantıksal bağlantı derecesi daha düşük olan çağrışımlar verdiklerini, somut kavramlara yapılan çağrışımlarda ise gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmadığını

belirtmiştir. Nitekim, bu araştırmada da uyarıcı sözcüklerin temel bir etki yarattığı bulunmuştur. Bazı uyarıcı sözcüklere verilen çağrışımların mantıksal bağlantı ortalamaları, diğer uyarıcı sözcüklere verilen çağrışımların ortalamalarından anlamlı olarak farklılaşmıştır. Ancak, Moran'ın öngördüğünün aksine, gruplarla uyarıcı sözcükler arasında bir ortak etki gözlenmemiştir.

Bunun da ötesinde, yine Moran'ın öngördüğünün aksine, en yüksek mantıksal bağlantı ortalamalarına yol açan ilk 6 sözcüğün 5'i soyut kavramlardan oluşmaktadır (SOĞUK, KARANLIK, UZUN, TATLI, EKSİ). Diğer taraftan, bu sözcüklerin anlamlı olarak farklılaştığı ve daha düşük mantıksal bağlantı ortalaması ortaya çıkarmış sözcükler arasında hem somut nesne adları (MASA, SANDALYE, LAMBA, TOPRAK, MEYVE, ASLAN, KELEBEK, ÇOCUK), hem de soyut kavramlar (RÜYA, YEŞİL, KIRMIZI, ÖFKE, DERT) bulunmaktadır.

Tüm örneklemin çağrışım frekansları incelendiğinde, uyarıcı sözcüklerin yarattığı bu farklılık, bir ölçüde başat tepki frekansları aracılığıyla açıklanabilir. Bulgular bölümünde de belirtildiği gibi, mantıksal bağlantı ortalaması açısından en yüksek ortalamaları ortaya çıkaran ilk 6 uyarıcının başat tepkilerinin frekansları toplamı ile en düşük ortalamalara yol açan ilk 6 uyarıcının başat tepki frekanslarının oranları arasındaki fark anlamlıdır. Uyarıcı sözcüğün ortaya çıkardığı çağrışımların mantıksal bağlantı derecesi, bir ölçüde, dilimizde bazı sözcüklerin çok yaygın

olarak rastlanan çağrışımlarının bulunmasına (MASA-Sandalye v.b.) bağlı gibi görünmektedir. Ayrıca, yüksek ortalamalara yol açan uyarıcıların başat tepkileri 4 puanlık zıt-anlamli çağrışımlardan oluşurken, düşük ortalamaları ortaya çıkaran uyarıcıların başat tepkileri 3 puanlık kategorik ilişkileri yansıtmaktadır. Bu durumda, bir uyarıcı sözcüğün ortaya çıkardığı çağrışımın mantıksal bağlantı derecesi, söz konusu sözcüğün soyut ya da somut olmasından daha çok, ilgili dilde bu sözcüğün başat bir eş veya zıt-anlamli çağrışımının yerleşik olarak bulunup bulunmamasına bağlı olabilir.

Öte yandan, araştırma örnekleminde elde edilen başat tepkilerin büyük bölümünün anlamlı şekilde kontrol grubundan kaynaklanmış olması, sözcük çağrışım araştırmalarındaki, şizofreniklerin çağrışımlarının tepki yaygınlığının düşük olduğu bulgusunu desteklemektedir.

İlgili araştırmalar gözden geçirilirken de belirtildiği gibi, şizofrenik ve diğer psikiyatrik kontrol gruplarının, mantıksal bağlantı derecesi açısından çağrışımları arasındaki farkı inceleyen araştırmalar çelişik sonuçlar vermiştir. Bazı araştırmalarda kronik şizofreniklerin çağrışımlarının diğer psikiyatrik kontrol gruplarından anlamlı düzeyde farklılaştığı (DeWolfe, 1971, Silverstein ve Harrow, 1982), diğer bazı araştırmalarda da bu tür bir farklılaşmanın olmadığı bulunmuştur (Rattenbury ve ark., 1983; Silverstein ve Chaifetz, 1984). Bu araştırmada da, psikiyatrik kontrol denekleri yerine normal kontrol denekleri kullanıldığında,

kronik şizofrenikler ve normal kontrol denekleri arasında, çağrışımlarının mantıksal bağlantıları açısından bir farklılık bulunmadığı gözlenmiştir.

IV.2. Reaksiyon Süresi

Reaksiyon süresi ile ilgili verilerin analizi sonucunda, şizofrenik ve kontrol grupları arasında, çağrışımlarının reaksiyon süreleri açısından anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Bu sonuç, şizofrenik kişilerin, reaksiyon sürelerinin daha uzun olduğunu belirten bazı araştırmaların (Rattenbury ve ark., 1983; Silverstein ve Chaifetz, 1984) bulgularını desteklememiştir. Ancak, söz konusu araştırmalarda kontrol grupları, bu araştırmadan farklı olarak, normaller yerine diğer psikiyatrik hastalardan oluşturulmuştur. Bu araştırmada da, istatistiksel anlamlılık düzeyine ulaşmamakla birlikte, şizofreniklerin reaksiyon süresi ortalamasının ($\bar{X} = 4.04$), normal kontrol deneklerinin ortalamasından ($\bar{X}=3.80$) daha uzun olduğu gözlenmiştir.

Öte yandan, araştırmada kullanılan uyarıcı sözcükler, mantıksal bağlantı derecesi açısından olduğu gibi, reaksiyon süresi yönünden de temel bir etki yaratmıştır. Bazı uyarıcı sözcüklere verilen çağrışımların reaksiyon süresi ortalamaları, diğer uyarıcılara verilenlerden anlamlı olarak farklılaşmıştır. Reaksiyon süresi ortalamaları en uzun olan KELEBEK, RÜYA, TOPRAK ve MEYVE uyarıcı sözcükleri, ortalamaları en kısa olan SOĞUK, NEHİR, SANDALYE, ASLAN, LAMBA ve KARANLIK sözcüklerinden anlamlı düzeyde farklılaşmıştır.

Birbirlerinden anlamlı düzeyde farklılaşan iki uçtaki bu uyarıcı sözcüklerin örneklemden elde edilen çağrışım frekansları dikkate alındığında, belli özellikler açısından bazı gruplaşmalar gösterdiği anlaşılmıştır. En uzun reaksiyon süresi ortalamasına yol açan ilk 4 sözcüğün başat tepkilerinin frekansları toplamı, en kısa ortalamalara yol açan ilk 4 sözcüğün frekans toplamından oran itibarıyla anlamlı düzeyde düşüktür. Reaksiyon süresi kısa olan uyarıcı sözcüklerin başat tepkilerinin dilimizde yerleşmiş çağrışımlardan oluştuğu dikkati çekmektedir (SOĞUK-Sıcak, NEHİR-Irmak, SANDALYE-Masa, ASLAN-Kaplan, LAMBA-Işık, KARANLIK-Aydınlık). Oysa, reaksiyon süresi uzun olan uyarıcı sözcüklerin (KELEBEK, RÜYA, TOPRAK, MEYVE) dilimizde benzer şekilde yerleşmiş başat çağrışımları olmadığı gözlenmektedir. Nitekim bu durum, bu araştırmanın örnekleminden elde edilen çağrışımlara da yansımıştır (Bkz. Tablo 3.8).

Araştırmada kullanılan uyarıcı sözcüklerin seçiminde, bu sözcüklerin dilimizdeki çağrışım normları mevcut olmadığı için, başat tepkilerinin bulunup bulunmaması üzerinde herhangi bir kontrol yapılamamıştır. Araştırmada gözlenen uyarıcı sözcükler temel etkisi de bundan kaynaklanmış olabilir. Öte yandan, gruplarla uyarıcı sözcükler arasında ortalama reaksiyon süresi açısından herhangi bir ortak etki gözlenmemiştir.

Reaksiyon süresi ölçümünün sözcük çağrışım tekniği ile kullanılmasının asıl nedeni, bu teknikte elde edilen

reaksiyon sürelerinin, uyarıcı ve çağrışım sözcükleri arasındaki anlamsal yakınlığın bir göstergesi olabileceği sayıltısıdır. Uzun-sürelili bellek yapısıyla ilgili bazı bellek modellerine göre, örneğin, Bellek Ağ Modelleri (Network Models), bir uyarıcı sözcükle, bu sözcüğe verilen çağrışım arasındaki anlamsal yakınlık zayıfsa, bu çağrışımın reaksiyon süresi de uzun olmaktadır. Anlamsal yakınlığın kuvvetli olması durumunda ise, reaksiyon süresi azalmaktadır. Bir başka deyişle, kavramlar "bellek ağında" birbirlerinden ne kadar uzak olarak konumlanmışlarsa, birinden diğerine ulaşma da o denli uzun süre almakta ve çağrışımın gücü zayıflamaktadır (Collins ve Quillian, 1969; Meyer, 1970). Bu durumda, reaksiyon süresi ile mantıksal bağlantı derecesi arasında negatif bir ilişkinin olması beklenmektedir. Nitekim, bu araştırmada böyle bir ilişki gözlenmiştir.

Buna göre, deneklerin bireysel mantıksal bağlantı derecesi ve reaksiyon süresi ortalamaları arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, tüm denekler üzerinde iki ölçüm arasındaki korelasyon ($r = -.36$) anlamlı düzeydedir. Kontrol grubunun ölçümleri tek başına dikkate alındığında, söz konusu korelasyon daha da yüksek ve anlamlı bir değere ulaşmaktadır ($r = -.60$). Öte yandan, şizofrenik grubun ölçümleri tek başına dikkate alındığında, bu korelasyon ($r = -.26$) anlamlı düzeyde bulunmamaktadır. Silverstein ve Harrow (1983)'un araştırmalarında ise, şizofreniklerin söz konusu korelasyonu ($r = .12$) ve şizofrenik olmayan psikiyatrik kontrol deneklerinin korelasyonu ($r = .19$) anlamlı düzeyde bulunmamıştır. Ancak, şimdiki araştırmanın iki grubunun söz konusu bu korelasyonları arasındaki fark ise anlamlı düzeyde değildir.

Diğer taraftan, deneklerin bireysel ortalama puanları yerine, uyarıcı sözcüklere göre elde edilen (Tablo 3.3 ve 3.6'da gösterilen) ortalamalar arasındaki korelasyon da ($r = -.58$), yine aynı yönde ve anlamlıdır. Şekil 3.1'den de izlenebileceği gibi, en yüksek mantıksal bağlantı derecesi ortalamasına yol açan SOĞUK uyarıcı sözcüğü, aynı zamanda en kısa reaksiyon süresi ortalamasına da yol açmıştır. Bunun aksine, KELEBEK uyarıcı sözcüğü ise en düşük mantıksal bağlantı ortalamasına ve aynı zamanda da en uzun reaksiyon süresi ortalamasına yol açmıştır.

Görüldüğü gibi, bellek ağ modellerinin "anlamsal yakınlık" ve Moran'ın "mantıksal bağlantı derecesi" kavramlarının birbirleriyle yakından ilişkili iki kavram olduğu varsayıldığı takdirde, bu araştırmanın bulguları söz konusu bellek ağ modellerinin sayılıtısını destekler niteliktedir. Öte yandan, mantıksal bağlantı ve reaksiyon süresi arasındaki negatif ilişki, istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmamakla birlikte, şizofrenik deneklerin çağrışımlarında daha zayıf görünmektedir. Bu da, şizofrenik kişilerin bellek yapılarının örgütlenmesinin normallerinkilerden bazı farklılıklar gösterdiği izlenimini uyandırmaktadır.

Özetle ifade etmek gerekirse, şizofrenik ve kontrol denekleri arasında, sözcük çağrışımlarındaki reaksiyon süreleri açısından anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Kullanılan

diğer ölçü olan mantıksal bağlantı derecesi ile reaksiyon süresi ölçüsü arasında ise, Bellek Ağ Modellerinin öngördüğü doğrultuda negatif bir ilişkinin bulunduğu anlaşılmıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ, ELEŞTİRİ ve ÖNERİLER

Şizofrenik kişilerde klinik uygulamalarda gözlenen ve şizofreninin tanı ölçütlerinden birini oluşturan düşünce ve çağrışım süreçlerindeki bozukluklar, uzun bir süredir sözcük çağrışım tekniği ile incelenmektedir. Çeşitli bağımlı ölçüler kullanılarak bu alanda yapılan çok sayıdaki araştırmanın sonucunda ortaya çıkan çelişkili bulgular, ilgili araştırmalar gözden geçirilirken belirtilmişti. Ana dili Türkçe olan bir örnekleme ile ilk kez yapılan bu araştırmanın bulguları da, mantıksal bağlantı derecesi ölçeğinin kaynaklandığı araştırmanın (Moran, 1953) bulgularıyla çelişmektedir.

Araştırma örneklemini oluşturan şizofrenik denekler ve normal kontrol denekleri arasında, çağrışımlarının mantıksal bağlantı dereceleri ve reaksiyon süreleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre, sözcük çağrışım tekniğinin, mantıksal bağlantı derecesi ve reaksiyon süresi ölçüleri açısından, ana dili Türkçe olan şizofrenik ve normal kontrol deneklerini birbirlerinden ayırtedemediği anlaşılmaktadır.

Bu tür çelişkili sonuçların elde edilmesi, bu araştırmanın planlanması ve yürütülmesiyle ilgili bazı yetersizliklerden kaynaklanmış olabilir. Araştırmanın örnekleminin farklı kliniklerden sağlanmış olması, uygulamadaki standardlık

düzeyini etkilemiş olabilir. Ayrıca, şizofrenik deneklerin tanısında geçerli ve güvenilir objektif bir aracın kullanılmamış olması da araştırmanın bir diğer yetersizliğini oluşturabilir. Bunun gibi, kontrol denekleri seçilirken, psikiyatrik bozukluk ve tarihçesiyle ilgili bilgiler, yalnızca deneklerin dosya bilgilerinden ve kendi bildirimlerinden elde edilmiştir. Söz konusu bilgilerin objektif bir araçla sağlanmamış olması da, araştırmanın bir diğer yetersizliğini oluşturabilir.

Ancak, bu alanda yapılan araştırmaların çelişkili sonuçlar vermesine yol açabilecek bir takım faktörler de akla gelmektedir: (1) Araştırmaların yapıldığı dillerin kendine özgü bazı nitelikleri (sözcük dağarcığı, başat tepkilerin yaygınlığı v.b.). (2) Örneklemelerin oluşturulmasındaki farklılıklar (yaş, cinsiyet, kontrol deneklerinin ne tür deneklerden oluşturulduğu v.b.). (3) Psikiyatrik tanı sistemlerindeki değişmeler (şizofreninin kapsamının giderek daralması gibi). (4) Tedavi yöntemlerindeki gelişmeler (nöroleptik ilaçların yaygınlaşması gibi).

Araştırmaların çelişik sonuçlar vermesi, yönetime ilişkin bu tür farklılıklardan kaynaklanmış olabileceği gibi, sözcük çağrışım tekniğinin kendi yetersizliklerinden de kaynaklanmış olabilir. Bilindiği gibi sözcük çağrışım tekniği, anlamı ve mantıksal bağlantıyı tek tek sözcüklerin arasında incelemeyi amaçlayan bir tekniktir. Oysa, Bateson (1960) ve Haley (1963)'nin de belirttikleri gibi, anlam ve

mantıksal bağlantı tek tek sözcüklerin arasında olmaktan daha çok, cümlelerde ve cümleler arasındaki bağlamsal ilişkilerde olabilir. Bu nedenle, konuya bağlamsal olarak yaklaşan -örneğin, konuşma içeriğinin analizi gibi- tekniklere yönelmek çok daha belirgin sonuçların elde edilmesini sağlayabilir. Bu alanda ileride yapılacak araştırmaların bu noktayı göz önünde bulundurmaları yararlı olacaktır.

Ancak, düşünce ve çağrışım bozukluklarını sözcük çağrışım tekniği ile incelemeyi amaçlayan bundan sonraki araştırmalarda, kullanılacak uyarıcı sözcüklerin somutluk-soyutluk gibi özelliklerinin ve ilgili dildeki başat çağrışım yaygınlıklarının birlikte sistematik olarak kontrol edilmesi uygun olacaktır. Ayrıca, şizofrenik grupların homojenliği artırılarak (örn., yalnızca paranoid tipde şizofrenikler) daha dakik sonuçların elde edilmesi mümkündür.

Ö Z E T

Bu araştırmanın amacı, şizofrenik kişilerdeki çağrışımsal düşünce bozukluklarını Sözcük Çağrışım Tekniği ile ana dili Türkçe olan bir örneklem üzerinde incelemektir.

Bu amaçla, Ankara'daki çeşitli psikiyatri kliniklerinde yatan kronik şizofreniklere ve Hacettepe Hastanesinin çeşitli servislerinde yatan psikiyatrik olmayan hastalardan seçilen kontrol grubu deneklerine (N=40), Kent-Rosanoff uyarıcı sözcüklerinden oluşturulan çağrışım testi uygulanmıştır. Bu uyarıcı sözcüklerin eşdeğer bir örneklemdeki denekler tarafından bilinen sözcükler olduğu bir ön araştırmayla saptanmıştır. Grupların; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve WAIS Bilgi Alt Testi ile tahmin edilen sözel yetenek puanları açısından karşılaştırılabilir olmaları sağlanmıştır.

Deneklerin 20 uyarıcı sözcüğe yaptıkları çağrışımlar, Moran (1953)'in "Mantıksal Bağlantı Derecesi" ölçeği ile yargıcılar tarafından değerlendirilmiştir. Elde edilen puanlara uygulanan varyans analizi sonucunda, mantıksal bağlantı derecesi ve reaksiyon süresi ölçüleri açısından kronik şizofrenik ve kontrol grubu deneklerinin sözcük çağrışımlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur. Ancak, istatistiksel anlamlılık düzeyine ulaşmamakla birlikte, şizofrenik deneklerin mantıksal bağlantılarının düşük ve reaksiyon sürelerinin uzun olduğu gözlenmiştir. Öte yandan, ilgili ölçülere uygulanan analizler sonucunda uyarıcı sözcüklerin temel bir etki yarattığı gözlenmiştir. Bu bulgular İngilizce-Türkçe dil farklılıkları açısından tartışılmıştır.

ABSTRACT

The purpose of this study was to examine the associative thought disturbances of chronic schizophrenics speaking Turkish as their native language by using the Word Association Technique.

For this purpose, chronic schizophrenic patients in the various psychiatric clinics in Ankara and the control subjects selected from nonpsychiatric patients of Hacettepe Hospital (N = 40) were given the Word Association Test which was constructed from Kent-Rosanoff stimulus words. A pilot study was conducted to determine whether these stimulus words were known by an equivalent sample of the subjects. The groups were made comparable in terms of their ages, sexes and the level of education and verbal intelligence scores estimated by WAIS Information Subscale.

The associations of the subjects which were given for the 20 stimulus words were assessed by judges in terms of Moran's (1953) "Logical Relatedness Scale". Analysis of Variance applied to the obtained scores showed that word associations of the chronic schizophrenics and the control subjects were not significantly differentiated in terms of the logical relatedness and reaction time measures. But, it was observed that the logical relatedness scores of the schizophrenics were relatively low and the reaction times were relatively long comparing to the control subjects. On the other hand, the stimulus words produced a main effect in terms of logical relatedness and reaction time measures.

These results were discussed in terms of English-Turkish language differences.

K A Y N A K L A R

- Andreasen, N.C. Thought, language and communication disorders. Archives of General Psychiatry, 1979, 36, 1315-1330.
- Anne, L., Pons, L., Lemperiere, T. Consistency and reactivation of word responses in different cases of mental illness. Psychological Reports, 1982, 50, 3-9.
- American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (3 rd ed.), Washington, D.C.: American Psychiatric Association, 1980.
- Arieti, S. Interpretateion of Schizophrenia (2nd ed.), New York: Basic Books, 1974.
- Bateson, G. Minimal requirements for a theory of schizophrenia. Archives of General Psychiatry, 1960, 2, 477-491.
- Bleuler, E. The Prognosis of Dementia Praecox (the Group of Schizophrenias) (1908).
In Cutting, J.C., Shepherd, M. (Eds.),
Schizophrenia: The Origin and Development of its Study in Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Bleuler, E. Dementia Praecox or the Group of Schizophrenias (1911), (J. Zinkin, trans.), New York: International Universities Press, 1950.
- Brody, J.E. Schizophrenia is unyielding. The New York Times, May 19, 1974.

- Cohen, B.D. Referent Communication Disturbances in Schizophrenia. In Schwartz, S. (Ed.), Language and Cognition in Schizophrenia. New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1978.
- Collins A.M., Quillian, M.R. Retrieval time from semantic memory. Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior, 1969, 8, 240-247.
- Cutting, J. The Psychology of Schizophrenia. Edinburgh: Churchill Livingstone, 1985.
- Daut, R.L., Chapman, L.J. Object sorting and the heterogeneity of schizophrenia. Journal of Abnormal Psychology, 1974, 83, 581-584.
- DeWolfe, A.S. Cognitive structure and pathology in the associations of process and reactive schizophrenics. Journal of Abnormal Psychology, 1971, 78, 148-153.
- DeWolfe, A.S. A word association measure of severity of current symptoms in schizophrenia. Journal of Clinical Psychology, 1973, 29, 11-24.
- DeWolfe, A.S., Youkilis, H.D. Stress and the word associations of process and reactive schizophrenics. Journal of Clinical Psychology, 1974, 30, 151-153.
- Fernandez, T., Jose, L., Gonzalez, L.F. Verbal associations in schizophrenics. (Span.). Revista de Psicologia Aplicada, 1982, 37, 1-12.
- Freedman, A.M., Kaplan, H.H., Sadock, B.J. (Eds.). Comprehensive Textbook of Psychiatry, (3rd ed.). Washington: William and Wilkins Comp., 1980.

- Fuller, G.D., Kates, S.L. Word association repertoires of schizophrenics and normals. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1969, 33, 497-500.
- Galton, F. Psychometric experiments. Brain, 1879, 2, 149-162.
- Gelfand, R. Glossary. In Freedman, A.M., Kaplan, H.H., Sadock, B.J. (Eds.), Comprehensive Textbook of Psychiatry (3rd ed.), Washington: William and Wilkins Comp., 1980.
- Gordon, R., Silverstein, M.L., Harrow, M. Associative thinking in schizophrenia: A contextualist approach. Journal of Clinical Psychology, 1982, 38, 684-696.
- Griffith, J.J., Mednick, S.A., Schulsinger, F., Diderichsen, B. Verbal associative disturbances in children at high risk for schizophrenia. Journal of Abnormal Psychology, 1980, 89, 125-131.
- Haley, J. Strategies of Psychotherapy. New York: Grune and Stratton, 1963.
- Harrow, M., Silverstein, M.L., Marengo, J. Disordered thinking: Does it identify nuclear schizophrenia. Archives of General Psychiatry, 1983, 40, 765-772.
- Johnson, R.C., Weiss, R.L., Zelhart, P.F. Similarities and differences between normal and psychotic subjects in responses to verbal stimuli. Journal of Abnormal and Social Psychology, 1964, 68, 221-226.
- Jung, C.G. The Psychology of Dementia Praecox (1907), In The Collected Works of C.G. Jung, Vol 3, London: Routledge and Kegan Paul, 1960.

- Kent, G.H., Rosanoff, A.J. A study of association in insanity. American Journal of Insanity, 1910, 67, 37-97.
- Kirk, K.E. Experimental Design: Procedures for the Behavioral Sciences. Belmont: Brooks/Cole, 1968.
- Kraepelin, E. Psychiatrie (5 th ed.) (1896), In Cutting, J.C., Shepherd, M. (Eds.), Schizophrenia: The Origin and Development of its Study in Europe. Combridge: Cambridge University Press, 1986.
- Laing, R.D. The Politics of Experience. New York: Pantheon Books, 1967.
- Lehmann, H.E. Schizophrenia: Clinical Features. In Freedman, A.M., Kaplan, H.H., Sadock, B.J. (Eds.), Comprehensive Textbook of Psychiatry (2nd ed.), Baltimore: William and Wilkins Comp., 1975.
- Marengo, J., Harrow, M. Thought disorder: A function of schizophrenia, mania, or psychosis? The Journal of Nervous and Mental Disease, 1985, 173, 35-41.
- Mefferd, R.B., Moran, L.J., Kimble, J.P. Methodological considerations in the quest for a physical basis for schizophrenia. Journal of Nervous and Mental Disaese, 1960, 131, 354-357.
- Mefferd, R.B. Word association: Capacity of chronic schizophrenics to follow formal semantic, syntactic, and instructional rules. Psychological Reports, 1979, 45, 431-442.

- Meyer, D.E. On the representation and retrieval of stored semantic information. Cognitive Psychology, 1970, 1, 242-300.
- Miller, E.N., Chapman, L.J. Continued word association in hypothetically psychosis-prone college students. Journal of Abnormal Psychology, 1983, 92, 468-478.
- Moran, L.J. Vocabulary knowledge and usage among normal and schizophrenic subjects. Psychological Monographs, 1953, 20, Whole No: 67.
- Morgan, C.T. A Brief Introduction to Psychology. New York: McGraw-Hill Book Comp., 1977.
- O'Brian J.P., Weingartner, H. Associative structure in chronic schizophrenia. Archives of General Psychiatry, 1970, 22, 136-142.
- Palazzoli, M.S. Disordini del pensiero e relazioni familiari degli schizoprenici (Disturbances of thinking and familial relations in schizophrenics) (Ital.). Archivio di Psicologia, Neurologia e Psichiatria, 1967, 28, 306-319.
- Palermo, D.S., Jenkins, J.J. Word Association Norms: Grade School Through College. Minneapolis: Univ. of Minnesota Press, 1964.
- Payne, R.W. The measurement and significance of overinclusive thinking and retardation in schizophrenic patients. In Hoch, P.H., Zubin, J. (Eds.), Psychopathology of schizophrenia. New York: Grune and Stratton, 1966.

- Pons, L., L'Homme, F. Paradigmatism and syntagmatism of word responses of normals and patients. Psychological Reports, 1983, 52, 412-414.
- Rapaport, D., Gill, M.M., Schafer, R. The Word Association Test. In Holt, R.R. (Ed.), Diagnostic Psychological Testing. London: Univ. of London Press, 1968.
- Rattenbury, F.R., Silverstein, M.L., DeWolfe, A.S., Kaufman, C.F., Harrow, M. Associative disturbance in schizophrenia, schizoaffective disorders and major affective disorders: Comparisons between hospitalization and 1-year follow-up. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1983, 51, 621-623.
- Reynolds, G., Fantino, E. Introduction to Contemporary Psychology. San Francisco: V.H. Freeman Co., 1975.
- Rierdan, J. Word associations of socially isolated adolescents. Journal of Abnormal Psychology, 1980, 89, 98-100.
- Rochester, S.R., Martin, J.R. Crazy Talk. New York: Plenum Press, 1979.
- Rothenberg, A., Burkhardt, P.E. Difference in response time of creative persons and patients with depressive and schizophrenic disorders. Psychological Reports, 1984, 54, 711-717.
- Schneider, K. Clinical Psychopathology. New York: Grune and Stratton, 1959.
- Schwartz, S. Do schizophrenics give rare word associations? Schizophrenia Bulletin, 1978, 4, 248-251.
- Shakow, D. Kent-Rosanoff association and its implications for segmental set theory. Schizophrenia Bulletin, 1980, 6, 676-685.

- Silverstein, M.L., Arzt, A.T. Neuropsychological dysfunction in schizophrenia: Relation to associative thought disorder. Journal of Nervous and Mental Disease, 1985, 173, 341-346.
- Silverstein, M.L., Chaifetz, R.A. Examining the Chapman and Chapman theory of schizophrenia through continuous word association with two nosological systems. Journal of Clinical Psychology, 1984, 40, 1127-1135.
- Silverstein, M.L., Harrow, M. Inter-relationships among three measures of disordered thinking in continuous word association. Psychological Reports, 1982, 50, 803-809.
- Silverstein, M.L., Harrow, M. Word association: Multiple measures and multiple meanings. Journal of Clinical Psychology, 1983, 39, 467-470.
- Silvert, D.M. Cortical arousal in Russian paranoid schizophrenics as a function of word association task. Dissertational Abstracts International, 1970, 31 (B), 5699-5700.
- Skinner, B.F. Verbal Behavior. New Jersey: Prentice-Hall, 1957.
- Skinner, B.F. About Behaviorism. New York: Alfred A. Knopf, 1974.
- Sommer, R., Dewar, R., Osmond, H. Is there a schizophrenic language? Archives of General Psychiatry 1960, 3, 665-673.
- Szasz, T. The Myth of Mental Illness. New York: Harper and Row, 1961.
- Vygotsky, L.S. Thought and Language. Cambridge: M.I.T. Press, 1972.

Weiner, I.B. Psychodiagnostics in Schizophrenia. New York:
John Wiley, 1966.

World Health Organization. International Classification
of Diseases (9 th revision) (ICD-9).
Geneva: WHO, 1977.

E K L E R

EK 1

Kent - Rosanoff Listesi

AFRAID	COTTAGE	LIGHT	SMOOTH
ANGER	DARK	LION	SOFT
BABY	DEEP	LONG	SOLDIER
BATH	DOCTOR	LOUD	SOUR
BEAUTIFUL	DREAM	MAN	SPIDER
BED	EAGLE	MEMORY	SQUARE
BIBLE	EARTH	MOON	STEM
BITTER	EATING	MOUNTAIN	STOMACH
BLACK	FOOT	MUSIC	STOVE
BLOSSOM	FRUIT	MUTTON	STREET
BLUE	GIRL	NEEDLE	SWEET
BOY	GREEN	OCEAN	SWIFT
BREAD	HAMMER	PRIEST	TABLE
BUTTER	HAND	QUIET	THIEF
BUTTERFLY	HARD	RED	THIRSTY
CABBAGE	HEAD	RELIGION	TOBACCO
CARPET	HEALTH	RIVER	TROUBLE
CHAIR	HEAVY	ROUGH	WHISTLE
CHEESE	HIGH	SALT	WHITE
CHILD	HOUSE	SCISSORS	WHISKY
CITIZEN	HUNGRY	SHEEP	WINDOW
CITY	JOY	SHORT	WISH
COLD	JUSTICE	SICKNESS	WOMAN
COMFORT	KING	SLEEP	WORKING
COMMAND	LAMP	SLOW	YELLOW

EK 2

İngilizce Uzmanlarına Verilen Çeviri Yönergesi

Sayın Uzman,

Klinik Psikoloji alanında sözcük çağrışımlarıyla ilgili bir araştırmada orijinali İngilizce olan bir dizi sözcüğün Türkçe karşılıklarının kullanılması gerekmektedir. Sizden istenilen şey; ekli listedeki 100 İngilizce sözcüğün Türkçe karşılıklarını ilgili boşluklara yazmanızdır. Ancak, bunu yaparken, vereceğiniz Türkçe karşılıkların, 20 ile 45 yaşları arasında ve en az orta okul mezunu Türk deneklere uygulanacağını göz önünde bulundurmanız ve söz konusu deneklerin günlük dillerinde bilinme ve kullanılma olasılığı yüksek olan karşılıklar olmasına dikkat etmeniz gerekmektedir. Bazı sözcükler için bir den fazla karşılığın verilebileceğini düşünüyorsanız, bunları, yine söz konusu deneklerin sözcük dağılımlarında bulunma ve kullanılma olasılıklarını göz önüne alarak, olasılığı yüksek olan sözcüğü ilk başa yazmak koşuluyla veriniz.

Listedeki sözcüklerin Türkçe karşılıklarını verirken, bulduğunuz karşılığın bir isim ya da sıfat olması ve bir tek sözcük olması gerekmektedir. Bir tek sözcük halinde Türkçe ifade edilemeyeceğini düşündüğünüz sözcükler bulunursa, bunları da belirtiniz.

Yardımanız için çok teşekkür eder, saygılar sunarım.

EK 3

Türkçe Uyarıcı Sözcükler Listesi

ACI	HAFIZA	ÖRÜMCEK
AÇ	HALI	PENCERE
ADALET	HASTALIK	PEYNİR
AĞIR	HIRSIZ	RAHATLIK
ASKER	HIZLI	RÜYA
ASLAN	ISLIK	SAĞLIK
AY	IŞIK	SANDALYE
AYAK	KABA	SARI
BANYO	KADIN	SERT
BAŞ	KARANLIK	SESSİZ
BEBEK	KARE	SEVİNÇ
BEYAZ	KARTAL	SİYAH
ÇALIŞMA	KELEBEK	SOBA
ÇEKİÇ	KIRMIZI	SOĞUK
ÇOCUK	KISA	SOKAK
DAĞ	KIZ	SUSAMIŞ
DERİN	KOYUN	ŞEHİR
DERT	KRAL	TATLI
DİLEK	KULÜBE	TEREYAĞ
DİN	LAHANA	TOPRAK
DOKTOR	LAMBA	TUZ
EKMEK	MAKAS	TÜTÜN
EKŞİ	MASA	UYKU
EL	MAVİ	UZUN
EMİR	MEYVE	VATANDAS
ERKEK	MİDE	YATAK
EV	MÜZİK	YAVAS
GONCA	NEHİR	YEME
GÖVDE	OKYANUS	YEŞİL
GÜZEL	ÖFKE	YUMUSAK
		YÜKSEK

EK 4

Kimlik Bilgileri Kayıt Formu

den. No :..... klinik :.....
 dosya No :..... diağnoz/(D)-(K):.....
 adı (E)-(K):..... Soyadı:.....
 doğum yılı :.....() doğum yeri:.....
 medeni hali: (B) (E) (D) (Bo) (1-2-3) son mezun.:.....
 mesleği.....
 yaşadığı yer:.....() /.....()
 diğçer :.....

hospitalizasyon: klinik tarih medikasyon
 (1)()()
 (2)()()
 (3)()()
 (diğçer).....()()
()()
 (son)()()

WAIS doğru cevaplar:..... Ham Puan:.....
 scaled s: 10 11 12 13 14 15 16 17 18
 yaş gr.
 (20-24) 14-16 17-18 19-20 21 22-23 24 25-26 27 28-29
 (25-34) 15-16 17-19 20 21-22 23-24 25 26 27 28-29
 (35-44) 15-16 17-19 20 21-22 23-25 26 27 28 29

MMPI : (V) (Y) ECT: (V) (Y) drug use: (V) (Y) brain dam.:.....
 epilepsy:..... nör. boz. :

Kontrol Gr./psik.kayıt ve beyan:.....

Ön Çalışma (a) (b) (c) (d)/(Araştırma)uygulama tarihi.....

EK 5

Sözcük Tanımlatma Yönergesi

"Şimdi, sizden bazı kelimelerin anlamlarını bana kısaca söylemenizi istiyorum. Ben kelimeyi size söyleyeceğim, siz de o kelimenin ne anlama geldiğini söyleyeceksiniz... Ben sizin söylediğinizi buraya yazacağım....Tamam mı? Hazırmısınız? o halde başlayalım..."

.....ne anlama gelir?

ne demektir?

nedir?

(Gerektiğinde)-Biraz daha açıklarmısınız?

Not: Her sözcük için bu soru formatlarından biri kullanılacaktır. Ancak, denek göreve alışmış görünürse, sadece uyarıcı sözcük söylenerek sorulabilecektir.

EK 6

Tanımları Sınıflatmada Kullanılan Yargıcı Yönergesi

Sayın Yargıcı,

Yapılan bir klinik araştırma sonucunda elde edilen verileri değerlendirmede yardımlarınıza gereksinim bulunmaktadır. Size sunulan kutu içerisindeki küçük kağıt fişler üzerinde birer sözcük basılı durumdadır. Ayrıca, yine bu fişler üzerinde el yazısı ile yazılmış bir takım tanımlar bulunmaktadır.

Sizden istenilen; bu basılı sözcükler için yapılmış tanımları okuyup, söz konusu tanımı yapan kişinin ilgili sözcüğü bilip bilmediğine karar vermenizdir. Buna göre, kutu içerisindeki fişlerin tümünü değerlendirerek, "biliniyor" ve "bilinmiyor" şeklinde iki kategoriye ayırınız.

Yardımlarınız için çok teşekkür eder, başarılar dilerim.

EK 7

Sözcük Çağrışım Test Yönergesi

"Kelimelerle ilgili bir araştırmada bana yardımcı olmanızı rica ediyorum. Bu amaçla birazdan size, sırayla bir takım kelimelerin yazılı olduğu kartlar göstereceğim. Sizden yapmanızı istediğim şey şudur: Ben her kelimeyi gösterdiğim zaman, siz o kelimenin aklınıza getireceği ilk kelimeyi hemen bana söyleyeceksiniz. Sizin ne kadar çabuk bir şekilde kelime söylediğinizi ben elimdeki bu (!) araçla tesbit edeceğim. Demek ki ne yapacaksınız? ... Size bir kelime gösterdiğim an, o kelimeyi içinizden okur okumaz, aklınıza getirdiği ilk kelimeyi hiç çekinmeden ve derhal bana söyleyeceksiniz... Ben sizin söyleyeceğiniz kelimeyi buraya(!) yazacağım. Dikkat edin... sizden her seferinde bana sadece bir tek kelime söylemenizi istiyorum... çok kelime istemiyorum.

Bu işlem sırasında bana soru soramayacağınız için, eğer anlamadığınız bir şey varsa, şimdi sorabilirsiniz... Tamam mı? ... Var mı sorunuz? O halde başlayabilirmiyiz? ... Hazırmısınız?"

Not: Bu yönerge bir kez okunacaktır. Anlaşılmadığı izlenimi uyanırsa ya da denek anlamadığı bir nokta olduğunu ifade ederse, yine yönerge metnine bağlı kalınarak açıklamalar yapılabilecektir.

EK - 9

Çağrışımları Değerlendirmede Kullanılan Yargıcı Yönergesi

Sayın Yargıcı,

Bu çalışmada, sizden bir takım uyarıcı ve çağrısım sözcük çiftlerini, aralarındaki mantıksal bağ açısından değerlendirmeniz istenmektedir.

Size sunulan fişler üzerinde yazılı olan sözcük çiftlerini, bu yönergeyi dikkatle okuduktan ve istenilen görevi kesin olarak anladığınıza emin olduktan sonra, aşağıda tanımlanan 5 kategoriden birine yerleştirmeniz gerekiyor. Değerlendirmeyi yaparken, elinizdeki bu yönerge ve kategorilere ait tipik örnekler önünüzde açık duracaktır. Verilen örneklerdeki uyarıcı sözcükler, değerlendirmesini yapacağınız 20 çeşit uyarıcı sözcükten farklı seçilmiştir.

Değerlendirdiğiniz sözcük çifti, bir nedenle 5. kategoriye girmesi gerektiğini düşündüğünüz bir ilişkiyi yansıtıyorsa, artık o çağrışımda başka anlamsal ilişki aramadan 5. kategoriye koyunuz. Değerlendirdiğiniz sözcük çifti 1. kategoriye girebilecek bir ilişkiyi yansıtıyorsa, artık onun 2. kategoriye uyup uymadığına bakmadan 1 kategoriye koyunuz. Yani, sözcük çiftinde zıt-anlam varsa, ama aynı zamanda işlevsel bir benzerlik de varsa, zıt-anlamı dikkate alarak 1. kategoriye koyunuz. Değerlendirmelerinizi uzun süre düşünmeden hızlı bir şekilde yapınız.

(EK 9 devam)

Yardımlarınız için çok teşekkür eder, başarılar dilerim.

Kategori 1

Bu kategoriye uyarıcı ile eş-anlamı taşıyan çağrışımları ve uyarıcı ile zıt-anlamı olan çağrışımları koyunuz.

Eş-anlam (synonym): Uyarıcı ve çağrışım sözcükleri tümüyle aynı anlamı taşır. Aynı anlam yerine çok yakın anlamı taşıyanları 2. kategoriye koymak gerekmektedir. Örneğin, "KAVGA-Dövüş" olabilir ama "KAVGA-Mücadele" olamaz.

Zıt-anlam (antonym) : Uyarıcı ve çağrışım sözcükleri, aynı anlamsal boyutun iki aşırı ucunu temsil eder.

Tipik Örnekler :

<u>Eş-anlamlı</u>	<u>Zıt Anlamlı</u>
ÇAĞDAŞ - Uygar	GENİŞ - Dar
ÖNEMLİ - Mühim	GENEL - Özel
KABAHAT - Suç	AÇIK - Kapalı
DÜZEY - Seviye	İNCE - Kalın
NEFES - Soluk	GÜZEL - Çirkin
KIYI - Sahil	SERT - Yumuşak
HÜR - Özgür	KURAK - Sulak

Kategori 2

Bu kategoriye aşağıda belirtilen türden ilişkileri yansıtan sözcük çiftlerini koyunuz:

(EK 9 devam)

- Aralarında kavramsal/kategorik (subordinate-superordinate) ilişkileri yansıtan çiftleri;
- Aralarında atıfsal (attributional) benzerlik bulunan, yani, ortak özellikleri olan çiftleri;
- Aralarında zaman, mekan ya da kullanım açısından işlevsel bir ilişkiyi yansıtan çiftleri;

Not : Yukarda belirtilen bu üç tip ilişkinin birbirini dışlaması gerekmez. Yani bir sözcük çiftindeki ilişki birine uyabileceği gibi hepsine de uyabilir.

Tipik Örnekler :

KUŞ	-	Kafes	PARMAK	-	Yüzük
KUŞ	-	Yumurta	BARIŞ	-	Güvercin
KUŞ	-	Uçmak	İNCE	-	Uzun
PEYNİR	-	Ekmek	KALEM	-	Silgi
UN	-	Elek	HEYECAN	-	Sınav
NEFES	-	Ciğer	ROL	-	Oyuncu
TÜNEL	-	Karanlık	DENİZ	-	Kıyı

Kategori 3

Bu kategoriye anlamsal olarak uzak (remote) ve teğetsel (tangential) çağrışımları koyunuz. Teğetsel derken, yani, uyarıcı sözcüğün anlamına "dokunup geçen" sözcük çiftlerinin ilişkileri anlatılmak istenmektedir. Bu kategoriye girecek çiftler arasında ilk anda anlamsal bir ilişki yokmuş gibi görünebilir. Ancak biraz daha dikkatli bakıldığında uzak bir anlamsal bağ kurulabilir.

(EK 9 devam)

Tipik Örnekler:

SU	-	Kan	BÖCEK	-	Yara
BEKÇİ	-	Karanlık	SİGARA	-	Yangın
GÖZLÜK	-	Perde	GECE	-	Sapık
KUŞ	-	Tırnak	KAĞIT	-	Uçmak
BAHAR	-	Toprak	BOYA	-	Yağ
SAZ	-	Radıo	ISLIK	-	Yılan
SERİN	-	Ağaç	SARI	-	Ürün

Kategori 4

Bu kategoriye 3. kategoriye konulamayacak türden, yani görünen anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını düşündüğünüz sözcük çiftlerini koyunuz. Çağrışımın değerlendiriciye göre bir anlam yansıtmaması önemlidir, ancak çağrışımı yapan kişi açısından kişisel (özel) bir anlamı yansıtabilir, bu önemli değildir.

Tipik Örnekler :

SAYGIN	-	Elma	YÜKSEK	-	Banyo
BİLEK	-	Yardımcı	OKYANUS	-	Odun
DÜZEY	-	Çöl	YATAK	-	Kartal
PENCERE	-	Aslan	DÜZGÜN	-	Kıskanmak
AYAK	-	Kümes	ÖRÜMCEK	-	Takvim
KULÜBE	-	Ağır	SOBA	-	Koşmak
TUZ	-	Kitap	UYKU	-	Kare

(EK 9 Devam)

Kategori 5

Bu kategoriye aşağıda örnekleriyle birlikte sayılan türden ilişkileri yansıtan sözcük çiftlerini koyunuz:

- Klang Çağrışımlar : Anlam bağı olmaksızın ses (kafiye) benzerliği bulunması;
PENCERE - Tencere , SAÇAK - Kaçak, KÖŞE - Şişe
- Neolojistik Çağrışımlar: Anlamsız yeni uydurulmuş sözcükler;
SARI - Mancakı, ISLIK - Zebün-te, KISA - Iskasak
- Perzeverasyon : Uyarıcı sözcüğü aynen tekrarlama;
KANLI - Kanlı, UYKU -Uyku, DİLEK -Dilek
- Çöz-sözcüklü (multiword) çağrışımlar : bir sözcükten fazla sözcüğü içeren çağrışımlar;
NEFES - Temiz hava, TEDİRGİN - Rahat olmayan
- Kendine Atıflı Çağrışımlar: Çağrışım sözcüğü, uyarıcıyı kendine iyelik atfedici alınarak verilir;
SERT - babam, DERİN - Düşünürüm, KIZ - Severim
- Duysugal Tepkiler: Duygu ve değer yargılarını yansıtır;
ANNE - Güzel, KOKU - İğrenç, ÖRÜMCEK - Korku
- Cümlecik Tamamlayıcı Tepki: Çağrışım sözcüğü, uyarıcı sözcüğün de içinde bulunduğu bir cümleciği oluşturur;
YANGIN - Yeri, ŞİMDİ - Bahar, YAKIŞIKLI - Genç
- Özel Adlarla Tepki: Özel adların çağrışım olarak verilmesi;
ŞEHİR -Nuri, İNCE - Nazan, MÜZİK - Ajda

(EK 9 Devam)

- İlk dört kategoriye konulamayacağını düşündüğünüz diğer çağrışımlar.

Not : 5. Kategori için sayılan bu tepki türlerinin birbirini dışlaması gerekmez.

EK 10

Örneklemden Elde Edilen Tepkiler

Uyarıcı S. : ASLAN Farklı Tepki Sayısı : 18 (N = 40)

Başat Tep. : Kaplan (16)

Şizofrenik : Kaplan (6), Hayvan (4), Yırtıcı, Korku, Orman, Tilki, Jaguar, Boğa, Heybet, Yaşayan, Bir hayvan, Hayvanı hususi beslenen aslan

Kontrol : Kaplan (10), Yırtıcı (2), Hayvan, Korku, Korkunç, Pençe, Vahşet, Ormanda yaşayan hayvan, Hayvanat bahçesi, Gereksiz bir güç gösterisi

Uyarıcı S. : ÇOCUK Farklı Tepki Sayısı : 25

Başat Tep. : Bebek (10)

Şizofrenik : Bebek (3), Sevgi(2),Büyük, Bebe, Çocuk, Ufak, Talebe, İnsan, Küçük, Yetişkin, Anne, Gelişen, Çocuk değil, Küçük adam, Olgun yaşlı, Çok severim, Güzel bir çocuk

Kontrol : Bebek (7), Sevgi (2), Büyük (2), Bebe, Genç, Gençlik, Adam, Baba, Güvence, Oyun, Kitap, İki

Uyarıcı S. : DERT Farklı Tepki Sayısı : 26

Başat Tep. : Üzüntü (5)

Şizofrenik : Üzüntü (2), Derman (2), Acı (2), Sıkıntı, Keder, Bela,Dertsiz,Hastalık, Ağıt, Care, Baş, Sevinç,Düşünmek, Sükunet, Acı çeken dert vücut, İnsanın içindeki hastalık yaratan bir şey, --

Kontrol : Üzüntü (3), Derman (2), Sıkıntı (2), Acı, Keder, Bela, Cefa, Sorun, İstirap, Şifa, Düşünme, Ortak, İçilen, Levha, Kötü bir olay,--

Uyarıcı S. : EKŞİ Farklı Tepki Sayısı : 16

Başat Tep. : Tatlı (19)

Şizofrenik : Tatlı (8), Acı (2), Tat (2), Mayhoş, Limon, Tuzlu, Turşu, Eksik, Hoş olmayan, Tatlı veya acı, Yemeklere tat veren besin

Kontrol : Tatlı (11), Acı (2), Mayhoş, Limon, Portakal, Tatsızlık, Normal, Hoş değil,--

(EK 10 devam)

Uyarıcı S. :	KADIN	Farklı Tepki Sayısı :	19
Başat Tep. :	Erkek(20)		
Şizofrenik :	Erkek (9), Ana (2), Kız, Kadın, İnsan, Üretici, Bebek, Cinsellik, Bakan, Siyah, Güzel bir ev hanımı		
Kontrol :	Erkek (11), Anne, Kız, Hanım, Avrat, Cariye, Dişi, Zarafet, Uzun boylu, Sadece bir insan		
Uyarıcı S. :	KARANLIK	Farklı Tepki Sayısı :	18
Başat Tep. :	Aydınlık(18)		
Şizofrenik :	Aydınlık (7), Loş (2), Gece, Korku, Ampül, Işıksız, Kara, Siyah, Karartı, Görülmeyen, Oda, Gündüz, Akşamın olduğu belli oluyor		
Kontrol :	Aydınlık (11), Gece (2), Korku (2), Korkunç, Zifir, Karamsar, Gündüz, Yıldız		
Uyarıcı S. :	KELEBEK	Farklı Tepki Sayısı :	22
Başat Tep. :	Uçmak (4)/Kuş (4)/Böcek (4)/--(4)		
Şizofrenik :	Kuş(3), Uçmak(2), Hayvan(2), Böcek, Çiçek, Özgürlük, Uçan, Kır, İlkbahar, Örümcek, Kurbağa, Ayşe, Bir hayvan, İlkbahar güzelliği, Güzel bir kelebek,		
Kontrol :	Böcek(3), --(3), Uçmak(2), Çiçek(2), Güzel(2), Kuş, Hayvan, Özgürlük, Beyaz, Kanatlı, Sevimli, Karınca, Uçak		
Uyarıcı S. :	KIRMIZI	Farklı Tepki Sayısı :	18
Başat Tep. :	A1 (7)		
Şizofrenik :	A1(4), Renk(4), Yeşil(3), Beyaz(2), Mavi(2), Kahverengi, Kan, Savaş, Güzel bir renk, Açık veya koyu kırmızı		
Kontrol :	A1(3), Sarı(3), Yeşil(2), Beyaz(2), Renk, Kırmızılık, Siyah, Karpuz, Kan, Bayrak, Bebek, Elbise, Güzel bir renk, --		
Uyarıcı S. :	LAMBA	Farklı Tepki Sayısı :	12
Başat Tep. :	Işık (21)		
Şizofrenik :	Işık(11), Ampül(2), Fener, Mum, Aydınlatıcı, Fiş, Masa, Yanan bir ateş, Gece karanlıktan kurtaran		
Kontrol :	Işık(10), Ampül(3), Fener(3), Aydınlık(2), Elektrik, Gaz		

(EK 10 devam)

Uyarıcı S. :	MASA	Farklı Tepki Sayısı :	17
Başat Tep. :	Sandalye (20)		
Şizofrenik :	Sandalye(9), İskemle(2), Masa(2), Çalışma, Tahta, Mevki, Oturmak, Yemek, Kullanılacak, Güzel bir masa		
Kontrol :	Sandalye(11),--(2), Çalışma, Çalışmak, Sıra, Ağaç, Tabak, Rüya, Yemek için kullanılan		
Uyarıcı S. :	MEYVE	Farklı Tepki Sayısı :	21
Başat Tep. :	Sebze (11)		
Şizofrenik :	Sebze(4), Yiyecek(2), --(2), Ağaç, Elma, Yemek, Yenilecek, Meyve, Portakal, Çilek, Muz, Tatlı, Acı, Tatlı meyve, Elma armut		
Kontrol :	Sebze(7), Ağaç(2), Elma(2), Vitamin(2),Yemek, Armut, Üzüm, Tat, Güzel, Sevdiğim bir yiyecek,--		
Uyarıcı S. :	NEHİR	Farklı Tepki Sayısı :	13
Başat Tep. :	Irmak (13)		
Şizofrenik :	Irmak(6), Akarsu(3), Su(2), Dere(2), Göl(2), Çay, Bereket, Akan bir su, Yürüyen su, Su akan bir yer		
Kontrol :	Irmak(7), Akarsu(4), Su(4), Çay(2), Deniz, Hareketlilik, Su akıntısı		
Uyarıcı S. :	ÖFKE	Farklı Tepki Sayısı :	18
Başat Tep. :	Sinir (13)		
Şizofrenik :	Hiddet(3), Sinir(2), Sükunet(2), Kin, Kızmak, Kızgınlık, Sinirlilik, Nefret, İhtiras, Sabır, Ateş, Kavga, Yorgun, İlaç, Kötü bir şey, Kızarak öfke ile iş yapmak		
Kontrol :	Sinir(11), Kin (4), Hiddet, Kızmak, Kızgınlık, Hırs, --		
Uyarıcı S. :	RÜYA	Farklı Tepki Sayısı :	19
Başat Tep. :	Uyku (9)		
Şizofrenik :	Düş(4), Uyku(3), Hayal(2), Gerçek(2), Dream, Uykuda, Heyecan, Güzellik, Gelin, Rüya değil, Uykuda görülen rüya, Şu anda yaptığım tek şey, --		
Kontrol :	Uyku(6), Hayal(5), Görmek(2), Düş, Gerçek, Kabus, Bilinçaltı, Güzel, Kötü bir an, İşte bu olmadı rüya		

(EK 10 devam)

Uyarıcı S. : SANDALYE Farklı Tepki Sayısı : 15

Başat Tep. : Masa (16)

Şizofrenik : Masa(5), Oturmak(3), Oturak(3), Koltuk, Tahta, Sandalye, Mobilya, Yemek, Oturacak, Oturulacak, Oturulacak yer, Güzel bir oturma

Kontrol : Masa(11), Oturmak(3), Oturak, Koltuk, Tahta İskemle, Rahatlık, Yorulmak

Uyarıcı S. : SOĞUK Farklı Tepki Sayısı : 9

Başat Tep. : Sıcak (27)

Şizofrenik : Sıcak(13), Hava(2), Kış(2), Üşümek, Palto, Kışın geldiğini bildiren soğuk

Kontrol : Sıcak (14), Üşümek(2), Hava, Ayaz, Buz, Kötü bir duygu

Uyarıcı S. : TATLI Farklı Tepki Sayısı : 17

Başat Tep. : Acı (16)

Şizofrenik : Acı(7), Ekşi(2), Güzel(2), Şeker, Yemek, Tat, Yiyecek, Baklava, Severim, Ayşe, İyi bir tatlı, --

Kontrol : Acı(9), Ekşi(3), Şeker, Yemek, Tatlılık, Sekerleme, Güzellik, Hayat, Kovboy, --

Uyarıcı S. : TOPRAK Farklı Tepki Sayısı : 29

Başat Tep. : Taş(3)/Bitki(3)/--(3)

Şizofrenik : --(2), Bitki, Yer, Arazi, Kara, Su, Kum, Zemin, Arsa, Ekin, Yağmur, Ağaç, Verimli, Doğa, Yaşam, Katı, Element, Dede, Her ihtiyacı karşılayan toprak

Kontrol : Taş(3), Bitki(2), Ölüm(2), Yer, Arazi, Kara, Su, Kil, Tarla, Tarım, Ürün, Bereket, Tabiat, Toplamak, Hayat, --

Uyarıcı S. : UZUN Farklı Tepki Sayısı : 13

Başat Tep. : Kısa (25)

Şizofrenik : Kısa(10), --(2), Boy, Ölçü, Mesafe, İri, Kalın, Yavaş, Uzun bir yol, Kendim

Kontrol : Kısa(15), Boy, Yol, Adam, Elbise, --

Uyarıcı S. : YEŞİL Farklı Tepki Sayısı : 19

Başat Tep. : Kırmızı (6)/Renk (6)/Mavi(6)

Şizofrenik : Kırmızı(3), Renk(3), Mavi(3), Yaprak(2), Sivah, Sarı, Beyaz, Kırsal, Verim, Doğa, Güzel bir renk, Koyu veya açık yeşil, --

Kontrol : Kırmızı (3), Renk(3), Mavi(3), Ağaç(2), Siyah, Sarı, Doğa, Çim, Güzel, Güzellik, Rahatlık, Murat, --